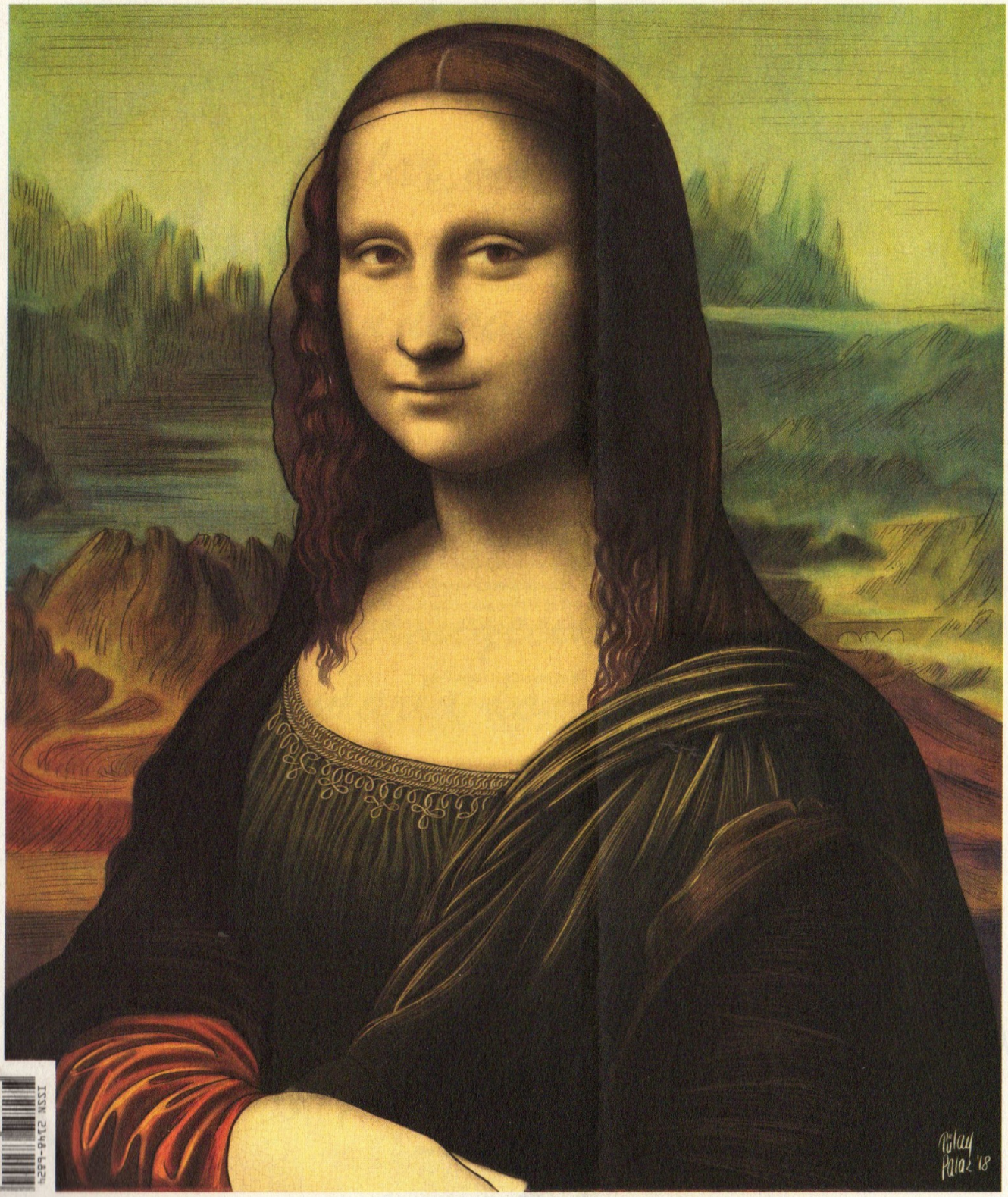
Fikir, Sanat ve Edebiyat Dergisi

KAFKAOKUR*

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ · SAYI 34 · YIL 5 · ARALIK 2018 · 10 TL

*...ben edebiyattan ibaretim.

ISSN 2146-1627
9 772148 682004

LEONARDO DA VINCI

konu:

KAFKAOKUR
Fikir, Sanat ve Edebiyat Dergisi
"...ben edebiyattan ibaretim."
Franz Kafka

Aylık Edebiyat Dergisi | Sayı 34 - 10 TL
kafkaokur.com · kafkadukkan.com · instagram: kafkaokur · twitter/kafkaokurdergi

İmtiyaz Sahibi: Gökhan Demir · **Yayın Yönetmeni:** Gökhan Demir · **Editör:** Merve Özdolap
Sanat Yönetmeni: Rabia Gençer · **Kapak:** Tülay Palaz · **Arka Kapak:** Zülal Öztürk
Düzelti: Fatih Cerrahoğlu · **Yayın Danışmanı:** Baran Güzel

Adres: Firuzağa Mah. Yeni Çarşı Cad. No:39/1 Beyoğlu, İstanbul
İletişim: okurtemsilcisi@kafkaokur.com

ISSN: 2148-6824 **Yayın Türü:** Yerel, Süreli Yayın
Baskı: İleri Basım Matbaacılık Ambalaj Reklam Tanıtım
Yayıncılık ve Teknik Hizmetler Ticaret A.Ş.
Büyükçekmece, Istanbul
Tel: (212) 454 35 10 Matbaa Sertifika No: 33316
Dağıtım: Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş.: (216) 585 90 00

İllüstrasyon, Fotoğraf, Kolaj
Tülay Palaz · Yeliz Akın · Rabia Gençer · Rabia Aydoğan · Ömer Faruk Yaman
Eren Caner Polat · Berna Yangın · Ezgi Karaata · Zülal Öztürk

Yazılar
Gizem Demirel, Leonardo Da Vinci · **Arzu Uysal,** Gösterilenin Gizinde Leonardo Da Vinci'nin "Kakımlı Kadın" Portresi
Nihan Özkoçak, Bay Gergedan · **İsahag Uygar Eskiciyan,** Fırtınaya Söyle Artık Benden Kaçmasın
Arzu Uysal, Yüksek Rönesans Estetiğinin İlk Gerçek Örneği: Son Akşam Yemeği
Gonca Özmen, Adalet: Bir Vicdan Yoklaması · **Baran Güzel,** Herkesin Kıyameti Kendine
Ömer Okatalı, Gökyüzü Sakinleri · **Soner Sert,** Da Vinci Şifresi
İpek Atcan, Köşesiz Köşe: Yıla Müzikli Veda · **Deniz Bayav,** Leonardo Da Vinci'de Sanat ve Bilim Etkileşimi
Bahri Butimar, Kalabalık Bağırışlar

©Her hakkı saklıdır
Bu dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonlar elektronik ortamlar da dâhil olmak üzere yazılı izin olmaksızın kullanılamaz.

Dergideki numaralandırılmış metinler için
www.kafkaokur.com/kaynak

İnsan-
lar onları
duyama-
yan insanlarla
konuşurlar:
gözleri açık
olacaktır, ama
görmeyecekler.
Onlarla konuşacak-
lar ve cevap verilmeyecek.
Kulakları olan ama duyma-
yacak insanlardan iyilik yalva-
racaklar. Kör olanların önüne
işığı koyacaklar.

Leonardo Da Vinci

Gökhan Demir

BAŞKA BİRİ OLMAYA

Yaşamın sürekliliği içinde,
Bir dağ, bir dağ ile tanışabilir mi?
Bir dağ, bir dağ ile çarpışabilir mi?
Bir dağ, bir dağ ile kavuşabilir mi?

Ben miyim yanılan, siz misiniz çok bilen?
Velveleye hiç gerek yok.
Sizi size bırakıyorum.
Kayboluyorsunuz.

Ruhunun ruhuma dokunuşu sonsuza uzanış,
Yüzündeki çizgiler yalnızlığımıza,
Olmayı bıraktığımız yerdeyiz,
Başka biri olmaya...

Gözümü kapattım,
Verdiğin huzur,

Bize verilen söz'ler değil
Bize son'lar hiç değil
Bize huzurun Güneş'e doğru akışı gerek Pina.

Rabia Gençer

Eren Caner Polat

Gizem Demirel

LEONARDO DA VINCI

Mucit, bilim insanı, ressam, filozof, mühendis... Kendinden beş yüz yıl sonra bile hâlâ çoğumuzu büyüleyen evrensel bir ruh. On beşinci yüzyıldan on altıncı yüzyıla geçişte, gerek sanat gerek bilim alanında kendini hiç durmadan geliştirerek ve çağının ötesinde bir bilimsel yaklaşıma sahip olarak bizim için Rönesans'ı âdeta somutlaştıran isim: Leonardo da Vinci.

KÜÇÜK LEONARDO

İtalya'da, Floransa yakınlarında, Toskana'nın tatlı küçük kasabalarından biri olan Vinci'de zengin bir noter baba Piero ile köylü kızı anne Caterina'nın oğlu olarak 15 Nisan 1452'de dünyaya gözlerini açar Leonardo da Vinci. Annesi Caterina, eczacı babasıyla birlikte yaşayan meraklı bir kız çocuğudur. Çocukluğunu kırlarda dolaşarak geçirir ve bu gezintilerinden birinde komşuları Piero ile tanışır ve aralarında büyük bir aşk doğar. Gel gelelim, Piero'nun ailesi zengin, Caterina ise bir köylü kızıdır; yani imkânsız bir aşk. Dolayısıyla Caterina hamile kaldığında evlenmeleri mümkün olmaz. Bu yüzden, Leonardo annesiyle çok kısa bir süre birlikte yaşar. Babasıyla birlikte, Piero evlenene dek iki kişilik bir yaşam sürerler, kasabada, doğayla iç içe... Çocuk sahibi olamayan ve kalbinde büyük bir annelik aşkı taşıyan Albiera üvey annesi olunca çocukluğunu ve ilk gençliğini sevgiyle, şefkatle geçirir Leonardo. Babası çok çalışan bir noter, yükselme planları olan dönemin önde gelen hukuki ve bürokratik yetkililerinden biri olsa da aile hayatını seven, onlardan kopuk yaşamayan bir adamdır. Albiera'nın vefatının ardından, Piero emekli bir noterin kızı olan Francesca ile evlenir. Sonraki hayatı boyunca da 2 eşi ve 12 çocuğu daha olur. Öğrenimi plansız, programsız ve kuralsız ilerler Leonardo'nun. Dedesi Antonio, amcası ve onu vaftiz eden peder Piero tarafından eğitim görür. Yaratmaya ve yaratıcılığa o yaştan itibaren yatkın olan bu genç, iki eliyle de aynı kalitede yazı yazar ve hatta sol eliyle, sağ eliyle yazdıklarının aynadan bir yansıması gibi gözükecek şekilde tersten yazabilir. Hayatı boyunca bu karakteristik yazma stilini kullanır. Babası çocuğunun bu düzensiz ve yer yer eksik eğitiminden dolayı ailede süregeldiği gibi hukuksal alanda bir iş yapamayacağını bildiğinden ona aba-

Çizdiğim her resim, kendi hayatıma sorduğum bir soruydu.
Leonardo da Vinci

küs kullanmayı öğretmeye karar verir ancak görür ki genç Leonardo, temel aritmetik işlemlerin nasıl kolayca çözeceğini bilemez, Yunanca hatta Latince okumakta güçlük çeker. Bilim ve edebiyat öğrenimindeki noksanlıklar, her zaman sorular sorup gözlemlerinden kendi kurallarını çıkarabilen Leonardo'nun ruhunun, aralıktan yolunu bulan ışık huzmesi gibi sızmasına olanak sağlar aslında.

DÖNÜŞÜM

1466 yılında, Leonardo 14 yaşındayken köklü bir değişiklik yaşanır, doğal hayat yerini şehir hayatına bırakır. Ailesiyle birlikte kasabalarından çıkar, Rönesans dönemi Floransa'sına taşınırlar. Yetişkinliğinde çok nüktedan biri olarak tanınan Da Vinci, karikatür çizmekten keyif alır. Birkaç senedir onu gözlemleyen babası da bu çizimleri arkadaşı ünlü ressam Andrea del Verrocchio'ya gösterir. Gördükleri karşısında hayrete düşen ressam, dönemin en meşhur atölyelerinden biri olan kendi atölyesinde, geleceğin büyük yetenekleri olabilecek, umut vadettiğini düşündüğü gençlerle beraber eğitime alır Leonardo'yu. Burada resim yapmanın dışında, desen, renkler, mimari, heykel gibi birçok şey öğrenirler. Kendine has bir sanat dili oluşturmuştur ve tüm öğrencileri de bu dili öğrenirler ve kullanırlar. Verrocchio şüphesiz Leonardo'nun eğitiminde en temel etkiye sahip olan isimdir. Bilinen ilk desen ve eskiz çalışması *Arno Manzarası* onun natüralist ve gerçekçi bakış açısının ilk ipuçlarını barındırır. 1472'de çok prestijli bir topluluk olan Floransalı Ressamlar ve Heykeltıraşlar Loncası'na kabul edilir. Bu durum, sanat eğitimini tamamlamış bağımsız bir ressam olarak kabul edildiği anlamına gelir ve evlilik dışı bir çocuk olduğundan üniversiteye gidememiş genç Leonardo için çok gurur verici bir gelişmedir.

1476'ya kadar ustası Verrocchio ile kalsa da 26 yaşına girdiği yıl, tabiri caizse boynuz kulağı geçtiğinden onun yanından ayrılır, senelerdir oluşturduğu estetiği ve zevki bohçasında, kendi yolculuğuna çıkar. Dönemin Floransa'sında iki büyük aileden biri olan Medici'ler özel olarak onu görevlendirir ve Milano'ya dük Ludovico Sforza'nın yanına gönderirler. Sforza ailesinin düzenlediği etkinliklerden sorumlu olduğu gibi kraliyet ailesinin portrelerini de çiziyordur. Aynı zamanda tiyatrolar için çeşitli aletler geliştirmesi bu dönem yoğunlaşan teknik çizim yeteneğinin göstergesidir. Askeri aygıtlar, makineler ve benzeri tasarımlar geliştirir. Yalnızca teknik değil, bilimsel çizimler de yapar. İnsan vücudunun oranına, anatomiye çoğalan ilgisi bu alandaki çizimleriyle ve derin çalışmalarıyla meyve verir. Dokumacılıktan, saatin geliştirilmesine kadar çeşitli teknik projeler üzerinde çalışır. Lakin Milano'ya asıl gelme sebebi Sforza'nın babası için dev, atlı bir anıt tasarlatmak istemesidir. Leonardo, 70 ton bronz kullanılacak atlı heykel anıtının alçıdan ana modelini ve planlamalarını bitirdiğinde kullanılacak bronz, şehri VIII. Charles'a karşı savunmak için top hazırlığına aktarılır. Dolayısıyla bu anıt alçı bir modelden öteye gidemez. 1483'te, başyapıtlarından biri olan *Kayalıklar Madonnası*'nın çalışmalarına başlar. Merkezde Meryem Ana, sağında bebek İsa, solunda bebek Aziz Yahya arkada Cebrail vardır. Kutsal bir teması olan resimde Meryem'in bakışları derin bir şekilde esere bakan kişinin gözlerine doğrudur, sadece kişileri aydınlatan ışık kullanımı ile ruhani bir boyut kazandırdığı eserinde Leonardo kayalar ve dağları kaybolur biçimde resmedişiyle, bakan gözleri zamandan ve mekândan soyutlar. 1492'de "İnsan vücudunun Vitruvius'a göre oranı" olarak da bilinen bir kare ve bir daire içinde idealize edilmiş çıplak bir erkek bedeni olan *Vitruvius Adamı*'nı çizer. Ünlü mimar Vitruvius Pollio'nun eserinden ilham almıştır, onun notları çizime eşlik eder. Leonardo'nun insanı doğa ile ilişkilendirmeye yönelik girişimlerini, insan vücudunun işleyişinin evrenin çalışma

Eren Caner Polat

sistemiyle benzerliğini gözler önüne serer. Temelinde evrende her şeyin birbiri ile bağlantılı olduğuna duyduğu inanç vardır.

EVRİLME

1499 yılı Sforza'nın sonu olur. Fransa Kralı VII. Henry iktidarı devirir. Sforza'nın bitişi Leonardo'nun Milano'dan dönüş çanlarının çalmasına sebep olur. Bu zaman diliminde Leonardo, II. Beyazıt'a bir mektup yazar. Ona, Galata ile İstanbul arasında kurulacak bir köprü tasarısını sunar. Mektupta, Boğaz'a da açılır kapanır bir köprü yapma fikrinden bahseder. Belki de tarihte Boğaziçi Köprüsü fikrinin birinin aklına ilk düşüşüdür bu, kim bilir. Bu projelere olumlu bir dönüş olmaz. Daha sonra Leonardo, Venedik'e gider. Mühendis kimliği ile, işgalcilere karşı bir savunma tekniği geliştirmek için destek verir. 1500'de Floransa'ya döner ve bir daha onun peşini asla bırakmayacak olan *Mona Lisa* tablosunu yapar. Bu kadının gerçekte kim olduğu tam olarak aydınlatılamamıştır fakat tüccar del Giconda'nın karısı olduğu düşünülmektedir. Kendi portresiyle birebir aynı oranlara sahip olması nedeniyle, aslında kendi otoportresi olduğu da söylenir. Ardından iktidar ondan ve çağdaşı Michelangelo'dan şehrin tarihini anlatan iki büyük duvar resmi yapmasını ister.

Santa Maria delle Grazie Manastırı'nın yemekhanesinin duvarında bulunan *Son Akşam Yemeği* tablosu, çarmıha giden sona gelmeden önce, İsa'nın yemek masasında havarilerine içlerinden birinin kendisine ihanet edeceğini söylemesinden hemen sonrasının resmidir. Eser bir bulmacaya benzetilir. *Da Vinci Şifresi* kitabıyla da bu yönü ele alınmıştır. Boyaya zarar veren fazla yenilikçi bir kurutma tekniğinden dolayı iki sanatçının eseri de yarım kalır.

Bu dönem Leonardo'nun bilime olan merakı iyice artar. Matematikle yatıp kalkar, insan anatomisi araştırmalarına hayvan anatomisini de ekler, kuşların uçuşlarını inceler. Fransızlar tarafından işgal edilen ve Charles d'Amboise hükümetine bağlı olan Milano'ya gittiğinde de bu çalışmalarına devam eder. Hayatı boyunca tüm el yazması çalışmalarını *Codex* adlı defterlerde toplar. Dağlarda yüksek irtifada bulunan kabuk fosillerinin varlığına bir açıklama getirir. Nehir suyunun hareketini ve sonuçta meydana gelen erozyonu ve ay ışığını araştırır. İnsan anatomisini daha derin çalışabilmek için kiliseden kadavraları inceleme izni alır. Mezarlıklardan gizlice cesetleri aldığı da söy-

lenenler arasında lakin doğruluğu bilinmiyor. Bütün çalışmalarında Leonardo da Vinci rasyonel, titiz, gözlem temelli bir yöntem izler. Bunların çalınmasından paranoyaklık derecesinde korktuğu için her şey *Codex* defterlerinde şifrelidir.

SON

Charles d'Amboise'ın ölümü üzerine Fransızların 1512'de Milano'dan çekilmesi sonucunda, Leonardo son yıllarının bir bölümünü Roma'da, ona en başından beri kol kanat geren Medici'lerin hizmetinde geçirir. Vatikan sarayında aile için çalışır. 1516'da Giuliano de Medici de ölünce saray ressamı olması için kral tarafından Fransa'ya davet edilir. Hayatının son senelerini Amboise Şatosu'na birkaç yüz metre uzaklıktaki Cloux Şatosu'nda geçirir. Baş ressam olması haricinde mimari ve mühendislik bilgisi gerektiren işlere yardım eder.

1518 senesi ona ağır bir hastalık getirir ve bu hastalık onu 67 yaşında, bir sonraki yılın 2 Mayıs'ında alır, götürür. Ardında bıraktığı on binlerce belge, el yazısı notu, çalışma, çizim, oldukça hızlı bir şekilde dağılır ve kaybolur. Geçen yüzyıllar boyunca sadece bir kısmı toparlanabilir. Düşünebiliyor musunuz? Bize ulaşan bu dehanın sadece küçük bir kısmı. Da Vinci'nin daha az değinilen, çok daha farklı boyutta kıymetli başka mirasları da vardır; çağlar ötesinden günümüzdeki sorunlara değinen. Ortalama insanın "görmeden baktığını, duymadan dinlediğini, hissetmeden dokunduğunu, tat almadan yediğini, fiziki bilince erişmeden hareket ettiğini, koku bilincine ulaşmadan nefes aldığını ve düşünmeden konuştuğunu" söyler ve şöyle öğütler:

"Sanat bilimini çalışın. Bilim sanatını çalışın. Görmeyi öğrenin. Tümünü, her şeyin bir şekilde her şeyle bağlantılı olduğu bilgisinin ışığında uygulayın."

Sanki günümüzün yıldızı, üzerine çok konuşulan "farkındalık kavramı"nı ilk düşünen de yine oymuş gibi. Duyularını aç, bakış açını genişlet ki bağlantıyı gör.

"İnsanlığın, acı çekmesine neden olan en büyük aldanışı, kendi fikirlerdir."

sözü de yine yüzyıllar öncesinden gelip modern insanın yaşadığı olaylardan ziyade, o olaylar hakkında kafasının içinde yorumlar yapan sesin mahkûmu olduğuna, stresinin, mutsuzluğunun acı çekmesinin sebebinin bu ses olduğuna parmak basmış.

"Kesilen ağaç filizleniyor yeniden, umutluyum hâlâ..."

yazmış sonra bir de. İnsandan, toplumdan, insanlıktan, doğan güneşten, ışıldayan ay ve yıldızlardan, gelecek günden, doğacak çocuktan, dünyanın hiç ayak basmadığın topraklarından bile umudunu kesme der gibi... Güzel şeyler de olacak.

LEONARDO DA VINCI HAKKINDA AZ BİLİNEN GERÇEKLER

• Başarılı bir şekilde lir çalıyordu. Hatta ilk kez Milano'ya gönderildiğinde bir ressam veya mucit değil, bir müzisyendi.

• 1910'da, Sigmund Freud, Leonardo'nun eşcinsel olduğuna fakat bu erotik yönünü sonu gelmeyen araştırmalara dönüştürdüğünü iddia ettiği devrimci bir psikanaliz çalışması yayınladı. Gençliğinde birkaç erkek arkadaşı ve o sodomi ile suçlandı. Bu idam edilmesine neden olabilecek ciddi bir suçlamayken 24 yaşındaki Leonardo beraat etti, ancak bu suçlamanın ağırlığı onun iki yıl boyunca hiçbir şey yapamamasına sebep oldu. Leonardo'nun kadınlarla hiçbir ilişkisi olmadı, hiç evlenmedi ve çocuğu yoktu. Gerçekten de, defterlerinde erkek-kadın ilişkisinin onu tiksindirdiğini yazmıştı.

• *Guardian* gazetesinde seneler önce yayınlanan bir makale bu tür fikirlerin yayılmasından ve kabul görmesinden çok önce Leonardo'nun hayvan haklarını savunduğunu ortaya koydu. Da Vinci'nin o zamanlar İtalya'da evcil hayvan olarak veya yemeği yapılsın diye satılan kafesteki kuşları sadece uçup özgür kalmalarını sağlamak için satın aldığına inanıldığından bahsedilir.

"İnsanlık, 'hayvanların kralı' değil, sadece 'canavarların kralı'"

diye yazmıştır defterine. Yani insanın diğer canlılardan daha güçlü bir yaratık olduğunu kabul eder ve hayvanları katliam için yetiştirmeye yönelik güç kullanılmasına öfkelenir.

"İnsan, hayvanların şahıdır.
Yabanilikte hiçbir hayvan
insanın eline su dökemez.
Hayvanları öldürerek yaşarız biz,
birer mezarlığız biz."

demiştir. Serge Bramly'nin kitabında *"Leonardo hayvanları o kadar seviyordu ki vejetaryan oldu"* diye yazmıştır. Freud bir keresinde *"Leonardo da Vinci karanlığın içinde çok erken uyanan bir adam gibiydi, diğerleri hala uyuyordu"* demiş, haksız sayılmaz öyle değil mi?

• Başladığı bir işi bitirmeme ve erteleme sorunu vardı. Aslında ilgi alanı yelpazesi genellikle dikkatinin dağılmasına neden olmuş ve mükemmeliyetçiliği onu bitirdiği bir resmi resmen bitmiş ilan etmekten alıkoymuştur. Sorun, Da Vinci'nin işe başlamaması değil sürekli yeni bir konuda çalışmaya başlaması ve daha önce başlamış olduklarını bitirmeyi ihmal etmesiydi. İngilizce'de bu durumu anlatan bir terim var: *Expert Generalist.* Yani uzman kültürlü kimse diye çevrilebilir. Bu da şu demek: Tekil bir beceriye veya ilgiye sahip olmaktan ziyade, birçok farklı alanda uğraşıp çalışan, yetenek ve kapasitesini geliştiren, benzerliği bulunan veya bulunmayan dallardan geniş bir repertuvar oluşturan kimse. Da Vinci'yi eşsiz kılan da bu bir yığın yetenek ve sadece bir tanesine odaklanmak istememesi olmuştur. Tam da bu yüzden, değerli ve benzersiz olan bir şey yaratmak için sürekli olarak birbiriyle ilgisiz iki veya daha fazla alanı -teknoloji ve doğa, ansiklopedi ve astroloji, anatomi ve sanat gibi- birbirine bağlamıştır. Walter Issacson kendisi hakkında yazdığı biyografide *"Otuzuncu yaş gününe yaklaşırken, Leonardo 30 yaşın dehasını kurmuştu, ancak bunu herkese açıkça gösterebileceği çok az şeyi vardı."* diye not etmiş. Araştırırken yabancı bir makalede *"Eğer da Vinci bile kendini 'hiçbir şey'i tamamlamadığı için sıkıyorsa belki de hepimizin algılarımızı ve kendimizden beklentilerimizi biraz soğutmamız gerekir."* diye bir cümle gözüme çarptı. Belki sizin de zihninizde bir yerlere dokunur.

Yitirilebilen şeye zenginlik denmez. Gerçek mülkümüz ve sahibinin gerçek ödülü erdemdir.
Erdemi yitirmek olanaksızdır, yaşam bizi bırakmadıkça bizi bırakmaz o.
Malı, mülkü ve dışsal zenginliği ise her zaman korkarak tut elinde;
bunlar çoğu zaman onları yitiren sahiplerini aşağılanma ve alayla baş başa bırakırlar.

Leonardo da Vinci

• Da Vinci uykusu denilen bir uyku sistemi geliştirmiştir. Daha çok çalışabilmek için her dört saat karşılığında on beş dakika uyur, böylelikle günün sadece bir buçuk saatini uyuyarak geçirir.

• 1519'da öldüğünde, 6000'den fazla sayfa eden defterlerinde sadece dehasından akan notlar, çizimler, hesaplar yoktur. Kişisel fikirleri, market alışveriş listeleri ve hüzünlü şakalarla doludur. Ayrıca ilham kaynaklarını, kalıcı şöhret arzusu ve derinden hissettiği kırgınlıklar ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

• *Mona Lisa* eseri hakkındaki teorilerden biri; kadının hamile olduğu ve bunu sakladığı için yüzünde bir tebessüm olduğudur. Ayrıca 2005'te Amsterdam ve Illinois Üniversitesinde geliştirilen bilgisayar programı, Mona Lisa'da toplam 5 ifade tanımlar: Mutluluk: %83 Küçümseme: %9 Korku: %6 Öfke: %2 Nötr: %1

• Bill Gates, Da Vinci'nin kendi eliyle yazdığı asıl makalelerinden birini 1995 yılında 30 milyon dolara satın almış ve Windows 95 sürümü işletim sistemi yazılımında kullanmıştır.

• Aralık 2000'de, paraşütçü Adrian Nicholas, Leonardo'nun tasarımlarından birinden yapılmış bir paraşüt kullanarak Güney Afrika'da bir atlayış yapıp sorunsuz bir şekilde yere inmiştir.

Bir daha başınızı yukarı kaldırıp masmavi bir gökyüzü gördüğünüzde hatırlamanız için bir not: Gökyüzünün neden mavi olduğunu hakkındaki açıklamanın tarihte ilk defa Leonardo da Vinci'den geldiğini biliyor muydunuz? Açık, bulutsuz bir gündüz vakti gökyüzü mavidir çünkü havadaki moleküller güneşten yansıyarak kırmızıdan çok mavi ışık saçarlar.

Eren Caner Polat

Arzu Uysal

GÖSTERİLENİN GİZİNDE LEONARDO DA VINCI'NİN "KAKIMLI KADIN" PORTRESİ

Birçok alandaki çalışmalarıyla önemli bir bilim adamı ve sanatın farklı alanlarındaki usta yapıtlarıyla Rönesans Dönemi sanatçısı Leonardo da Vinci'nin (1452-1519) *The Lady With An Ermine* (Kakımlı Kadın) adlı yapıtı, tamamladığı az sayıdaki portrelerden biridir. Resim, Yüksek Rönesans Dönemi özelliklerini içerir. Kraków Ulusal Müzesi'nde sergilenen yapıt, 40,3x54,8 cm boyutlarında, beyaz astar (gesso) ve kahverengi alt boya tabakası ile astarlanmış ceviz ahşap panel üzerine yağlıboyadır. Leonardo'nun 1489-90 yılları arasında ürettiği resim, bu tarihlerde hizmetinde çalıştığı Milan Dük'ü olarak bilinen Ludovico Sforza veya diğer adıyla Ludovico il Moro tarafından sipariş edilmiştir. Portredeki kişi 16 yaşında genç bir kız olan Cecilia Gallerani'dir. Rivayete göre, "Sforza'nın Beatrice d'Este ile evlendiği yıl, en sevdiği metresi olarak bilinen Cecilia onun çocuğunu doğurmuştur."[1]

Kakımlı Kadın adlı resimde bir kadın figürü ile bir hayvan figürü görülmektedir. Alnından geçen ince bantla sıkıştırılmış örgülü açık kahverengi saçı ve onun üzerinde yer alan şeffaf örtü ile betimlenmiş kadının iri ela renkli gözleri, zarif burnu ve dudaklarıyla hafif gülümsemekte olduğu gözlenmektedir. Boynundaki siyah taşlı kolyesi ile de dikkat çekmektedir. Figürün vücudu hafif sağa dönerken başı tam tersi yönde hareketle sola dönük olarak betimlenmiştir. Kucağındaki gelinciğe benzeyen hayvan figürünün de yine kadın figürü ile aynı yöne doğru baktığı görülmektedir. Geniş kare yaka elbisenin göğüs üzerinde ve kollarda yer alan detaylarıyla şık bir elbise olduğu anlaşılmaktadır. Elbisede lacivert ve kırmızı, geri planda ise siyah renk etkin olarak kullanılmıştır. Ayrıca, resmin geri planının sol üst köşesinde de dört kelimeden oluşan bir yazı göze çarpar.

Resimde kullanılan ışığın en dikkat çekici plastik öge olduğu düşünülebilir. Işık resmin sağından girerek figürün yüzüne, omzundan göğsüne, eline ve kucağındaki hayvan figürüne yansıyor. Geri kalan alanlar gölgeler içerisinde bırakılmış. Arka planda yer alan siyah renkli alan ise resme derinlik kazandırırken figürü de ön plana çıkarıyor. Mekânda bu rengin yarattığı boşluk duygusu figürün jest ve mimikleriyle doldurulmuştur. Resimde figürün dikey olan hareketi elin yatay olan hareketi ile dengelenmiştir. Figürlerin bakış yönleri de bu dengeyi sağlayan diğer unsurlar olarak yerini alıyor. Leonardo'nun ışık-gölge ve anatomiyi kullanmadaki ustalığı resimde güçlü şekilde sezilmektedir. Anatomiye örnekse; sağ elindeki detaylar, kadın figürünün kucağındaki hayvanın ayrıntıları, gözlerdeki bakışın detayları gibi. Bütün bun-

Numaralandırılmış metinler www.kafkaokur.com/kaynak

ların yanı sıra *Kakımlı Kadın*, Rönesans resminin çeşitli tekniklerini örneklendiren önemli bir yapıttır. İlk bakışta Leonardo'nun *Chiaroscuro* (figürün üç boyutlu görünümü arttırmak için gölgeyi kullanımı) tekniğini kullanmadaki ustalığı göze çarpar. Ayrıca, sanat tarihinde ilk kez Leonardo'nun uyguladığı tekniklerden biri olan Sfumato tekniğinin bu resimde çok etkili şekilde kullanıldığı gözlemleniyor (Sfumato, aydınlık alanlardan karanlık alanlara geçişlerde tonların birbiri içerisinde eritilmesiyle rengin yumuşatılmasıdır.) Tekniği özellikle gözlerin ve ağzın etrafında, ince ve çok kademeli tonal değişiklikler yaratarak kullanmıştır. Bunlara ek olarak resmin "X-ray ve mikroskobik inceleme ile elde edilen görüntülerinde, Leonardo'nun öğretmeni Andrea del Verrocchio'nun atölyesinde öğrendiği teknik olan ve resmin alt yüzeyi üzerinde oluşturulan kömürle çizilmiş bir eskiz olduğu ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, resmin eskizinin sağında bir pencere olduğu, ancak daha sonra silinmiş olduğu bulunmuştur. Laboratuvar analizleri Leonardo'nun parmak izlerini de boya yüzeyinde ortaya çıkarmış ve parmaklarını boyayı karıştırmak için kullandığını kanıtlamıştır."[2] Resim, "iddialara göre 19. yüzyılın ortalarında Eugene Delacroix tarafından orijinalinde mavimsi gri olan arka planı siyah olarak yeniden boyanmıştır."[3]

Yapıtta yer alan model Cecilia Gallerani, aristokrat olmayan aileden gelmesine rağmen onlardan biri gibi görülmüş ve entelektüel yetenekleriyle de dikkat çekmiştir. Resimde Cecilia'nın kıyafeti, saçı ve aksesuarlarına bakıldığında çok sade şekilde gösterildiği gözden kaçmaz. Leonardo belki de modelin aristokrat aileden gelmediğini vurgulamak için böyle bir görünümle izleyiciye sunmuş olabilir. Cecilia, Milano'da *coazone* adı verilen yaygın saç toplama biçimi ile görülmektedir. Bu saç modeli "... 70'lerden beri İspanyol soyluları tarafından biliniyordu. Yüzü süsleyen iki büyük saç bandıyla oluşturulur ve daha sonra uzun örgülü bir kuyrukla tamamlanır. Saç, değerli bir bone içinde toplanır ve kuyruk, tranzado adı verilen bir çeşit kılıfın içinde bulunur. Leonardo'nun portresinde saçlar, kaşları ile aynı hizada görünen, kenarlığı olan değerli şeffaf ipeksi bone içinde bir araya getirilir."[4] Vücudun duruşu, saçın modeli veya diğer ayrıntılar Cecilia'nın yüzüne ve kakıma daha dikkatli bakmayı sağlıyor. Abartıdan uzak sadeliğin ön plana çıktığı bu resim, izleyicisine daha derin ve öte anlamlara yönelmesi için fırsatlar sunuyor. Örnekse; Cecilia'nın giydiği zarif elbise... Cecilia "1489'da Napoli Kralı'nın torunu Aragonlu Isabella'nın Gian Galeazzo Sforza'yla evlendikten sonra moda olan 'İspanyol' tarzı bir elbise giymektedir."[5] Elbisesi altın işlemeli kare yakaya sahiptir. "Omuzlarından birini saran örtüye sbernia denir ve özel kesimli ipekten yapılır. Bernia denen İspanyol giysisinden gelir."[6] Altın astarlı mavi sbernia dikey bir açıklıkla modellendirilmiştir. Elbisenin kol ve omuzları kestane renginde 'Leonardo'nun düğümleri' (nodi di Leonardo) olarak bilinen özel süslerle dekore edilmiştir. "Hiçbir araştırmacı onlara dikkat etmemiştir, çünkü bunlar resmin karanlık kısımlarında yer alırlar ve yeniden boyanarak kısmen deforme olmuşlardır."[7] Korse önündeki siyah çizgiler ve kolların bantlarının da yeniden boyandığı belirtilmektedir. Boynuna iki kez sarılmış siyah taşlı kolyenin ise solgun tenini öne çıkarmak için yerleştirilmiş olabileceği düşünülmektedir. Kolyenin siyah kehribardan yapılmış pahalı bir takı olduğu bilinmektedir. Ayrıca bu simsiyah renkli kolyenin, Sforza'nın takma adı olan il Moro'dan dolayı Sforza'nın kendisine bir gönderme olduğu belirtilir. "Il Moro veya The Moor kelimesinin Türkçe karşılığı ise Mağribi'dir."[8] Kuzey Afrika ülkelerinde (Fas, Cezayir, Tunus, Batı Sahra vb.) yaşayan insanları tanımlar. Buradan da Leonardo'nun bu kolyeyi resme sembolik olarak yerleştirmiş olabileceği düşüncesi ortaya çıkıyor. "... büyük olasılıkla Ludovico'nun çok siyah saçına veya belki de onun esmer tenine (bir Moor'a benzediğini düşündürmektedir)

işaret eder."[9] Cecilia, kucağında Milan Dükü Ludovico Sforza'nın hanedan arması olarak kullanılan kakım ile betimlenmiştir. Kakım diğer adıyla ermin, "Etçiller (Carnivora) takımının sansargiller (Mustelidae) familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 30, kuyruğu 10 santimetre, tüyleri yazın esmer kırmızı, kışın beyaz renkli olur ve kuyruğunun ucu daima karadır. Kürkçülükte çok değerlidir. Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yaşar."[10] Gelincik ve kokarcaya benzeyen bu hayvan, kakum, as, hermelin veya büyük gelincik olarak da bilinir. Eskiden Avrupa'da kakımın beyaz kürkünden krallara, yargıçlara özel kürklerin yapıldığı bilinmektedir. Leonardo'nun resmindeki kakımın, Cecilia'nın saflığına ve ılımlılığına gönderme olarak yani sembolik nedenlerle resme yerleştirildiği söylenebilir. Şöyle ki beyaz kürkü geleneksel olarak saflığın göstergesidir. Leonardo'nun *Codex Leicester* adlı defterinde, kakım üzerinde çokça çalıştığı ve bu hayvanın ılımlılığını, saflığını öven metinlere yer verdiği bilinmektedir. "Kakım ... popüler halk inanışına göre hamile kadınları koruyucu bir hayvandır."[11] Bu inanış, kucağında kakımla resmedilen Cecilia'nın resim yapıldığı sıralar hamile olduğu şüphelerini destekliyor. Öte yandan, kişisel hanedan arması olarak kullanılan kakımın, Sforza'nın resimdeki görünmez ama önemli varlığını temsil ettiği söylenebilir. Ayrıca, kakımın gerçek büyüklüğünden daha iri ve kaslı çalışılmış olmasının da Sforza'nın gücünü betimliyor olduğu, başka bir deyişle Leonardo'nun Dük'e jesti olduğu düşünülebilir.

Resim, 1798'de İtalya turu sırasında genç Polonyalı Prens Adam Czartoryski tarafından satın alınmıştır. Resmin sol üst köşesinde yer alan yazı -La Belle Ferionière- Leonard D'awinci resim Polonya'ya geldikten kısa süre sonra bir restoratör tarafından eklenmiştir. Leonardo'nun Louvre'da bulunan *The Belle Ferronière* adlı yapıtındaki modele benzerliği prensin annesi Kontes Isabella Czartoryski'nin dikkatini çeker ve resmin üzerine bu yazıyı yazdırır. Ya da resmin sağ üst köşesinde oluşan çatlağı kapatma girişimi de olabilir. Arka planın siyah boyanma girişiminin de yine aynı amaçla yapılmış olabileceği düşünülebilir. Resim yıllar içinde bu ve bunun gibi farklı müdahaleler sonucu değişikliklere uğrasa da hala güzelliğini koruyor.

Cecilia, Leonardo'nun ürettiği bir üslup olan vücudun dörtte üçünü gösterir şekilde (contrapposto) resmedilmiştir. Contrapposto üslubunun her iki figürün de jest ve mimiklerini güçlendirdiği gözlenir

Cecilia, Leonardo'nun ürettiği bir üslup olan vücudun dörtte üçünü gösterir şekilde (contrapposto) resmedilmiştir. Contrapposto üslubunun her iki figürün de jest ve mimiklerini güçlendirdiği gözlenir. Cecilia'nın vücudundaki bu estetik hareketle birlikte resmin soluna doğru çevirdiği başı ile bakışı izleyiciye değil de sanki resimde görüş alanımızın ötesinde üçüncü bir figüre odaklanır. Resimdeki en gizemli andır bu. Aynı noktaya kakımın da başı çevrilmiştir. Cecilia'nın ışıltılı bakışlarındaki duygu durumundan ve dudağındaki tebessümden de anlaşılacağı üzere bu bakışın yöneldiği kişi Ludovico Sforza olabilir. Leonardo'nun *Mona Lisa*'sındaki gülümsemenin sırrı gibi bu durumda gizemini koruyacak gibi görünüyor.

Her ne kadar bugün şaşırtıcı olmasa da *Kakımlı Kadın* resmindeki fantastik hava dikkat çekicidir. Şu an değil belki ama zamanı için çok etkileyici ve olağanüstü bir yapıt olduğu düşünülmektedir. Sanatçının kullandığı yeni teknikler, resimdeki kadının etkileyici havası ve gerçekte yırtıcı ve etçil olan bir hayvanın sıra dışı ayrıntılarıyla kadının kucağında öylece masum, ılımlı duruşu yapıta daha da büyüleyici bir atmosfer sağlıyor. Cecilia'nın saçından kolyesine, elbisesinden kucağındaki kakıma kadar tüm imgeler aslında ikinci bir portreyi hedefler. Yani resmin gerçek figürünü... Bu bağlamda çok çarpıcı bir portre resmi olduğu söylenebilir. Tek portre ile başka bir yaşamı veya yaşamları dahil eder resme usta sanatçı. Leonardo, güzelliği, masumluğu, zarafeti ile dikkat çeken bir kadını gösterirken aslında biz Sforza'nın kendisine bakıyoruz veya onun soylu, gizemli yaşamına...

Nihan Özkoçak

BAY GERGEDAN

Vltava nehrinin kıyısındaki 110. Cadde'yi kesen kafe, soğuk ve kasvetli hava yüzünden bugün oldukça dingindi. Eğer işlerinden evlerine gitmeye çalışan o dağınık kalabalık caddeyi bir anda doldurmamış olsa bugün şehrin kımıldamadığına yemin edebilirdi. Kafenin buzlu camlarla kaplı ahşap kapısı yoldan geçenlerin siluetlerini içeri yansıtmaya başlamıştı. İçeride bir anlığına yürümeye devam eden bu karaltıların eşliğinde etrafa göz gezdirdi. Loş ışıkların gölgesinde kalan yan yana dizilmiş mermer masalar ona eski yemek kulüplerini anımsatıyordu. Bir duvarı boydan boya kaplayan devasa kütüphanenin önünde kırmızı kadife berjerler duruyordu. Garson elindeki odunları karşı çaprazında duran şömineye yerleştirerek ateşi yakmaya koyuldu. Birazdan çıtır çıtır yanan ateş sayesinde kendini iyice evinde hissedecek ve keyiflenecekti.

Akşamüstü sessizliğinde geçip giden tramvayları tıklım tıklım dolduran kalabalığa baktı. Her zaman oturduğu en uç köşedeki masada Bay Gergedan'ın gelmesini bekliyordu. Her gün aynı saatte, bu kafede buluşup birlikte yemek yemeyi bir alışkanlık hâline getirmişlerdi. Ama bugün Bay Gergedan ortalıkta görünmemiş ve buluşmak için kararlaştırdıkları saati oldukça geçirmişti. Bir defasında, yine bu kafede oturmuş kızarmış ördeklerini yerken Bay Gergedan yalnız olmanın onun için neden bu kadar can sıkıcı olduğunu sormuştu. Yıllardır yalnız yemek yemeye, sokaklarda gezmeye veya sinemaya gitmeye alışkındı. Kendisiyle baş başa kaldığı bu upuzun saatler başta onu çok mutsuz etmiş, buna neden olan her şeye öfkelenmiş ve kırılmıştı. Zaman geçtikçe bu durumu yadırgamaz hâle gelmiş en sonunda kendisine ısınabilmişti. Ama bir gün masasına bir gergedanın oturmasıyla her şey bir anda değişmiş ve kıstırılmış hayatına biraz mola verdiğini hissetmişti. Öyle ki yalnız kalmakla baş edebiliyor fakat yalnız olmayı hiç de sevmiyordu.

Bay Gergedan, biraz umursamaz hatta donuk diyebileceği bir tipti. Hangi konuda konuşurlarsa konuşsunlar söylemek istediğini hep dosdoğru söyler, hiç çekinmezdi. O, yalnızlığı yüzünden sızlanırken Bay Gergedan onun her bir kırgınlığını küçümser ve hatta alay ederdi. Bu yüzden Bay Gergedan'a içten içe hayranlık duyar olmuş hatta her zaman olmak istediği kişinin bir gergedanda vücut bulduğunu gördükçe bu hayranlığın ona zulmetmesine izin vermişti. Bay Gergedan yalnız olduğu için mutluydu ve yalnızlığından ızdırap duyanları anlamakta güçlük çekiyordu. Ona kalsa mutlu olabilmek için herkes yalnızlığa bir an önce alışmalıydı çünkü kimse kimsenin yalnızlığını içinden çekip atamazdı. Bu kadar şiddetli ve güçlü bir gerçeği bastırmaya çalışmak gereksiz bir çabaydı. Söylediği gibi yalnızlık; ağır ve hantaldı, hiç sezdirmeden yavaşça yol alıp beklenmedik bir anda tüm kuvvetiyle çarpıyordu. Çektirdiği azap, hissizleştirene kadar merhametsiz davranmaya devam ediyordu. İnsan yalnızlığıyla baş başa kalıp onu kabul edebildiğinde, onunla yaşamanın hiç de fena olmadığını öğrenmeye başlıyordu.

Bay Gergedan'ın dışardaki hengâmeden çıkıp gelmesini umutsuzca beklerken kafenin atıl bir köşesinde asılı duran yağlı boya tablosu dikkatini çekti. Kafede oturduğu ilk günden beri bu tablonun varlığını bilmesine rağmen ona hiç dikkatli bakmadığını fark etti. Yüksek tavanlı, ahşap duvarlı, loş kafenin yuvarlak mermer masalarının birinde bir adam dışarı bakıyordu. Ressamın bu kafeyi çizdiği oldukça açıktı. Fakat o daha çok tablodaki adamın kim olduğuyla ilgileniyordu. Etrafına dikkatlice

Ömer Faruk Yaman

göz gezdirdi. Birinin çok önceleri şu an oturduğu yerde resmedilmiş olması oldukça tuhaftı. Hatta her gün Bay Gergedan'la birlikte yedikleri kızarmış ördek, pişmiş kırmızı lahana ve haşlanmış patatesler adamın masasında duruyordu. Dağınık dalgalı saçlarıyla, birkaç gün önce kısalttığı sakalıyla, ceketinin cebinde duran mendiliyle bu adam kendisi olmalıydı. Sandalyesinde iki büklüm oturmuş dışarıyı seyrederken birini beklediği çok açıktı. *"Bu harika bir hüzün tablosu,"* diye düşündü *"ve bu adam kesinlikle benim."*

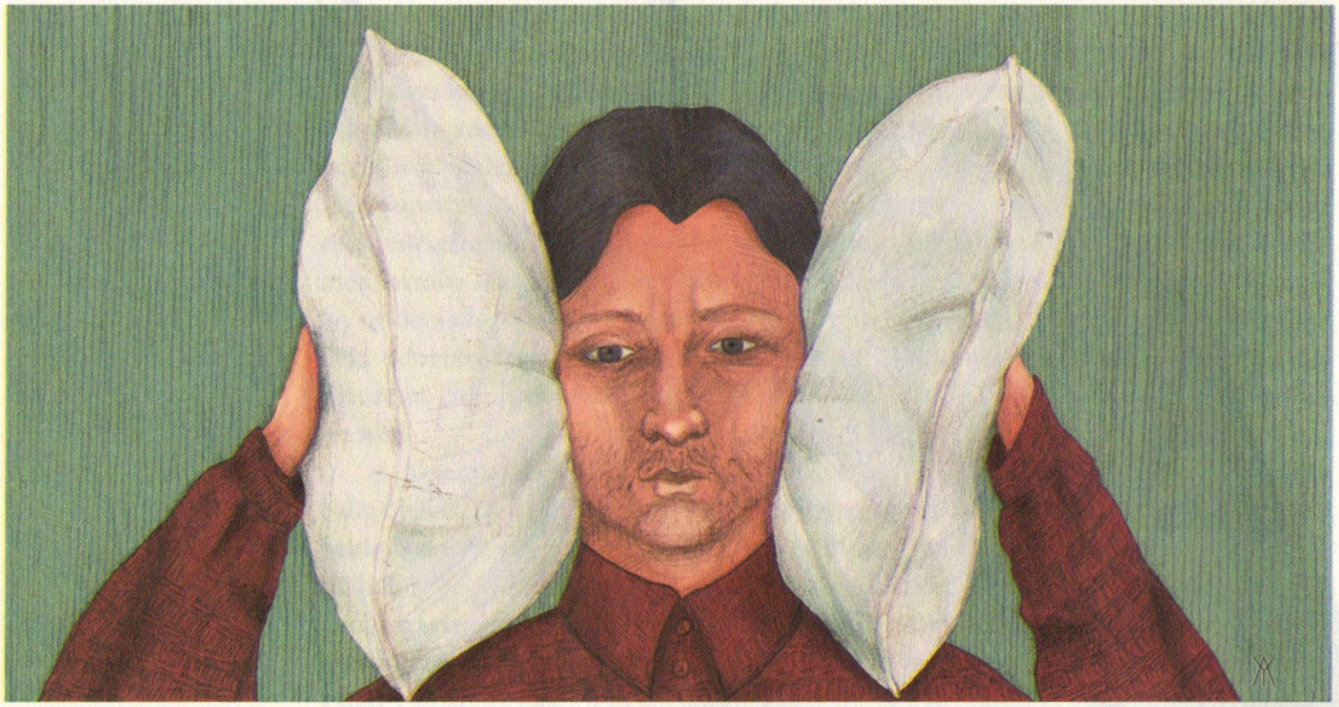
Yerinden kalkarak karşısındaki duvarda asılı duran tabloya iyice yaklaştı. Birinin hiç sezdirmeden onu çizmiş olabilme ihtimalini düşündü fakat sonra daha bu kafeye ilk geldiği günden beri bu tablonun orada asılı olduğunu anımsadı. İçinde büyüyen merak ve birilerinden bir şeyler öğrenebilme umuduyla etrafına bakındı. Kime, nasıl sorabileceğini düşündü. Büyük ihtimalle yüzüne anlamsızca bakacaklar ve daha da kötüsü onunla alay edeceklerdi. Bay Gergedan yanında olsa onunla bu şaşkınlığı paylaşabilirdi. Ama çok uzun süredir beklemesine rağmen artık gelmeyeceğine ikna olmuştu. Bir sonraki gün onu görebilmek umuduyla masasına gidip eşyalarını toparladı. Belki bu tablo hakkında daha sonra uzun uzun konuşurlardı.

Sandalyesinde iki büklüm oturmuş dışarıyı seyrederken birini beklediği çok açıktı. "Bu harika bir hüzün tablosu," diye düşündü "ve bu adam kesinlikle benim."

Kafeden ayrılmadan önce son kez tabloya baktı. Öyle şaşırmıştı ki, olduğu yerden kımıldayamadı. Masada şimdi bir gergedan oturuyordu. Aklını yitirdiğini düşündü. Şüphe etmek gerekir miydi? Bu tablodakinin az önce bir adam olmadığına kendini nasıl ikna edebilirdi? Olsa olsa hayal görmüş yahut bir an bilincini kaybetmiş olmalıydı. Belki de vakit kaybetmeden evine gitse ve dinlense daha iyi olacaktı. Paltosunu giydi ve çantasını omzuna taktı. Başına takmaya çalıştığı şapkası boynuzuna takılarak yere düştü. Ağır ağır yerden almaya yeltenirken bir yandan da dışarıdaki kalabalığa göz gezdirdi. Gergedanlar hızlıca son gelen tramvaya binmeye çalışıyordu. Hızlı adımlarla kafeden çıkıp tramvaya yetişebilmek için kalabalığın içine karıştı.

İsahag Uygar Eskiciyan

FIRTINAYA SÖYLE ARTIK BENDEN KAÇMASIN

Yeliz Akın

Fırtına kopunca kafamı gömecek bir göğüs arıyordum. Şöyle oluyordu çoğu zaman: Havanın dev bir dalgaya dönüşüp hızlandığını seziyordum. Sonra duyuyordum yaklaştığını. Penceremin camına değiyor, camı zorluyor, bunu görüyordum. Kafamı yastığın altına alıyordum. Nasıl başarıyorsam bilemem, o an yastığı kafama bastırabiliyordum. Ellerimi tersten kullanabiliyorumdur belki. Belki de ben benden çıkıp cellâdıma yaklaşıyordum o an. Fırtınanın soluğu perdeleri titretiyordu. Kafamı koparıp su dolu bir kovada fırtına dinene kadar tutmak istiyordum. Nefesini en fazla otuz iki saniye tutabilen biri için bu çözüm değildi. Fırtınanın süresi benim hayatta kalabilme ihtimalimi baltalıyordu. Kulağıma tıkadığım şeyler kafamın içinde çağdaş sanat galerisine dönüşüyordu. Hani annem işkillenecek de güllü dallı yazmasını çıkarmak için kafamı patlatacak diye korkuyordum. Beyzbol sopası fazla modern durur, meşe kütüğü desem tarihten bir yerlerim incinir. Dört dağ içinde bir şehir sessizce öyküden çekilir. Kafamın dağılmasından bahsediyordum. Çoktan gözden çıkarılmış bir domuz kumbarası gibi. Korkmak daha çok korkutuyordu beni. O gün, her zaman yaptığım gibi hayallerimin bir gün beni kurtaracağını düşledim. Hayaller kimi kurtarmışsa ben o masalın okuru, o kahramanın inadı olmuşum.

Fırtına kopunca kafamı gömecek bir göğüs olmalıydım. Dedim kendime, sen bundan sonra kimsin? İşte o an, bende çok şey koptu. Kimseye anlatmadım. Denedim. Ruhum çoğaldı, dedim. Anlattıklarımın çoğu gülünç bulundu. Sonuna kadar dinleyenler doktor tavsiye etti. Hayır, dedim, ne hakikiyim ne de hasta. Anlatmayı bıraktım. Fırtına kopunca artık elime sarı bir tükenmez kalem alıyordum. Ucuz olanlardan. Ben onları hep daha çok sevdim. Bitince atıveriyordum. Böylece bağlanacağım şeylerin sayısı düştü. Defterlerim de vardı ama onlar bir düşten daha uzaktı. Önce düş, sonra kalem, nihayetinde mürekkebin hareketli harfler hâlinde düştüğü sayfalar. Yazdığımın farkında olmadan yazdım. Kitabın ne olduğunu bilmeden yazdım. Yazar nedir ne değildir umrumun nesnesi olmadı. Fırtına çıkınca bana siper olacak bir göğüs olmak için. Yahut fırtınada kurtarılacak son kişiyi yaşatmak için. Son kişi ben oluyorum. Yaşamak şöyle dursun.

Hikâye de tam burada başlıyor. Parmaklarım kalemimden ne istiyor, diye düşündüm ve bıraktım. O gün, aylardan sonra ilk defa bir güzel için dışarı çıktım. Kıştır, cumartesidir, kısacık zaman, işte kahve veya soğuk bira içilecektir, belki soslu makarnalar denenecek. Sonra valiz hazırlamak var. Bu da erkenden dönmektir odalara. "Odalarayalnızdönmek" hangi dilde tek kelimeyle anlatılıyorsa o dil cehennemde okutulmalı.

Sağımda sütun, önümde bin yıllardan kalan kalıtlar. Sola bakıyorum, elindeki kitabı satmaya çalışıyor biri. Soruyorum, şiir mi bu? Evet, diyor, içinde Kızıldeniz'i yaranlar var. Hiç tanımadığım birinin beni sevdiğini söylüyor, kızarıyorum. Alnında dikenler, gözünün birinde kan yaş olmuş, üstelik marangozdu diyor. İlgimi kaybedince yineliyor, ama şiir bu. Teşekkürler birazdan kaynağı gelecek, diyorum. Karşıya bakıyorum. Yok, hafif çapraza. Beklerken suyu alıp içiyorum. Dudağımdan ayrılıyor bir damla, sakalımı ıslatıyor, oradan da gömleğimin kolunu. Görünüyor uzaktan, suyun adı değişse adıyla, su gocunmaz.

Merhaba, gelmeseydin bu şehri itfaiyeler kurtaramazdı. Merhaba, gelmeseydin bu taşlar eskimeyi bırakırdı. Merhaba, gelmeseydin bu sütun yüreğime çakılacaktı. Merhaba, gelmeseydin kötü bir şiir okuyacaktım. GECİKTİM. Merhaba yok yok, yeni geldim. Yelkovanın güzergâhını tamamlamasını öylesine bekledim.

Karşı karşıyayız. Bir karış mesafe var yok aramızda. Bu durumlarda en çok gözlerime söz geçirmeyi isterdim. Nereye yöneleceğini bilemeyen iki kara şey. Biri Bağdat'a bakıyor, diğeri romanda olduğunun farkında. Birinde çöl fırtınası var, diğeri yetiştirdiği nanelerin saksısında. Biri kasidede beyit, diğeri jazz desen yeridir. Acemi bir çocuk bilye bilip sektirse oyuklarına daha iyi oturacaklar. İki ceviz daldan düşse, birini sincap alıp götürse göz yine de şehla durur yanlarında. Gözün ahvali bu. NE İYİ ETTİK DE BULUŞTUK.

Yürümeye başlıyoruz. Arkamızdan yetişmeye çalışan tarih mi, diye ikide bir bakıyoruz. Jazz için gökyüzü henüz çok aydınlık. Masal dinlemek için fazla giyiniğiz. Şarkı için henüz yeniyiz. Tekerlemeye takla attırıyor dilinde. Alkışlıyorum. Sıra ağzımda, tekerleme art arda tökezliyor dilimde. Gülüyor. Bunu istiyorum. Daha yakın yürüyoruz. Candan yakın. O sokak değil, şu değil. Hayatımızdan bir vaha kaybetmişiz de onu yabancı bir şehrin sokağı olarak arıyor gibiyiz. Yok, bu sokak da değil. İyi ki de yolun taşları ıslak ve iyi ki de kaydırıyor ayakkabılarını ve koluma giriyor. Zamk yağsın istiyorum o an. Zamk yağsın gökten, çıkamasın kolumdan istiyorum; bitişik yazılan çiçek isimleri gibi, tek başınalık anlamımızı kaybedelim ve bitişik yakışalım istiyorum. Bir bahçe kuracağım adınla, diyorum, döner dönmez, hem de balkonda, yüksekte yani. Güneşe yakın, bulutlara komşu, kuşlar rahatlıkla gelsin sevsin adını. BİR TEKERLEME DAHA VAR, diyor. Şakıyor. Dudaklarına bakıyorum, illa birbirine değecek kelimelerde dudakları hafif yapışıyor. Göğü kontrol ediyorum, dudaklarına uzun süre bakamadığımdan. "İiŞşTtEeBbUuSsOoKkAaKk." Bunu ikimiz, aynı zamanda, birbirine komşu ağızlardan söylemiştik. Benim sesim cılız. Tekrar ettik. Sokakta ahşap bir kapıyı ittik. Girdik, yeni öğrendiğim dilde selamladım orada olanları. Masaya oturmadan aynada baktım kendime. Tesadüf bu ya ikimizi gördüm, ilk defa. Aynanın etrafı, eski tablolar gibi yaldızlıydı. Bu bizim ilk resmimiz oldu. Bunu kabul ettik.

Şarap gelince hafif sustuk. Etrafta gezinen gözlerimiz birbirini buldu. ANLAT, demese bu hikâye olmayacaktı. Nerede başlar, nerede biter, nereye uzar, bunu bilmeden anlatmaya başladım. İçimde umarım bana doktor önermez, korkusu vardı.

Fırtınadan korkan kim! O gün inat ettim bir bulut yapmaya. NEDEN? Nedenine geleceğim. Olmadı daha iyi başlamalıyım. NEDEN SUSTUN? Susmadım anlatacaklarımı yüreğimde tartıyorum.

Fırtınanın ağlayarak benden kaçtığını gördüm. Annemin aynasını kırmasaydım, gidip yüzümü kontrol ederdim. Ayna yok, su birikintisi yok, bulut yapmaya karar verdim. Her zaman gördüğüm bulutlardan birini. On bir gün boyunca poşet topladım. Topladığım poşetlere saman ufaladım. Savurdum odaya. Metruk bir evin odasında, saman poşetleri pencere hizasını bulana kadar yaptım bunu. Bitince kendimle gurur duydum. Saman dolu ufak poşetlerin içinde yüzüyordum. Fırtınadan korkmadım, fırtına benden kaçmadı bir süre. Arkadaşım ortadan kaybolmalarımdan kuşkulandı. Beni takip etti ve buldu sığınağımı. Bir gün köyün orta yerinde duman yükselince korktuğum başıma geldi. Fırtınayla tekrar bozuştuk. Sığınaksız, bulutsuz kaldım. Ev kül, bulutum ise is oldu. Beni suçladılar. Arkadaşım babasından aşırdığı tütünü yakmak istemiş içeride. Saman tutuşmuş. Yıllar sonra anlattı bana. BUNLAR GERÇEK Mİ? Daha da yaklaştı bana. Bir sigara için dışarı çıktık. Başını omzuma koydu. İçeriden halat istesem, böyle bağlasalar bizi, ne güzel olurdu. İlk defa o kapı ağzında öptüm onu.

Masamıza döndük. LÜTFEN DEVAM ET HİKÂYEYE. Ailem uzun bir süre evden çıkmama izin vermedi. Öyle ki fırtına mevsimi geldi. Başımı yastıklara gömdüm, yastıkları kafama bastım, kulaklarımı tıkadım, olmadı. Kafamı gömecek bir göğüs arıyordum. BULDUN MU? İki elini birden tuttum. Kafamı göğsüne koydum. Buldum, dedim. Fırtınaya söyle artık benden kaçmasın.

Arzu Uysal

YÜKSEK RÖNESANS ESTETİĞİNİN İLK GERÇEK ÖRNEĞİ: SON AKŞAM YEMEĞİ

Rönesans Dönemi'nin usta sanatçısı Leonardo da Vinci'nin (1452-1519) *The Last Supper* (Son Akşam Yemeği) adlı yapıtı, 1494-1498 tarihleri arasında üretilmiş sanat tarihinin en etkileyici yapıtlarından biridir. Rönesans Dönemi'nde yaygın olarak kullanılan fresk tekniği yerine, kuru yüzeye uygulanan beyaz astar (gesso) üzerine tempera ile zift, sakız reçinesi ve yağ karışımıyla yapılmıştır. Sanatçı böylece pigmentlere su geçirmeyen uygun bir zemin oluşturacağını düşünmüştür. Ne yazık ki zemin su geçirmiş ve boya, resmin bitmesinden birkaç yıl sonra dökülmeye başlamıştır. 4,60 metre yüksekliğinde, 8,80 metre genişliğinde olan devasa boyutlardaki bu resim, İtalya'nın Milan Dükü Ludovico Sforza'nın siparişiyle yapılmış ve Milano şehrinde eski Dominik manastırı olan Santa Maria delle Grazie'nin yemekhanesinin duvarında yer almaktadır. İsa Mesih ve on iki havarisiyle birlikte yediği son akşam yemeğini temsil eder.

Leonardo da Vinci, 1494-98, Duvar Üzerine Tempera, Zift, Sakız Reçinesi ve Yağ, 4,60x8,80 metre, Santa Maria delle Grazie Manastırı, Milano, İtalya.

Resmin tam merkezinde saçları uzun, başı hafif sola eğik, üzerinde kırmızı kıyafetle erkek figürü görülmektedir. Bu figür sol omzunda mavi örtü veya cübbe ile sol eli avuç içi yukarıya doğru, sağ eli avuç içi aşağıya bakar şekilde betimlenmiştir. Merkezdeki figürün sağında ve solunda, üçlü gruplar şeklinde on iki erkek figürü daha yer almaktadır. Kimi ayakta kimi oturan figürlerin, mekânı yatay şekilde bölen uzun masanın geri planında toplandıkları görülür. Masanın üzerinde beyaz örtü ve bu örtünün sağ ucundan sarkan düğüm gözlenir. Yine masanın üzerinde şeffaf bardak içerisinde renkli içecek, tabak, ekmek ve çeşitli yiyecekler gözlenmektedir. Geriye doğru dar açıyla gösterilen iç mekânın sağ ve sol duvarında, dörder adet dikey şekilde yerleştirilmiş kahverengi renk lekeleri yer almaktadır. Ayrıca tavanı dikey ve yatay şekilde bölen tavan süslemesi gözlenmektedir. Merkezdeki figürlerin geri planında dış mekâna açılan, ortadaki daha geniş ve kemerli olmak üzere üç adet pencere dikkat çekmektedir.

Numaralandırılmış metinler www.kalkanlar.com/sayisik

Resimde, tek nokta perspektifi kullanıldığı görülür. Çizgilerin hepsi merkezdeki figürün sağ gözünde birleşir ve izleyicilerin bakışı bu yere doğru yönlendirilir. Sanatçı böylece figürün önemini ve konumunu vurgulamıştır. Derinliği sağlayan tek nokta perspektifinin kullanımının yanı sıra figürlerin arka planında yer alan pencerelerle de dış mekân resme dahil edilerek derinlik etkisi bir kat daha arttırılmıştır. Bu, pencerelerden sisli, grimsi ufukla sona erdiğini gördüğümüz güzel manzaraya yönlendiriliyor izleyici. Ayrıca pencerelerden ve resmin sağ tarafından gelen ışık, merkezde yer alan figürün daha da ön plana çıkmasına yardımcı olmuştur. Sanat tarihinde ilk kez Leonardo'nun kullandığı bilinen Sfumato (aydınlık alanlardan karanlık alanlara geçişlerde tonların birbiri içerisinde eritilmesiyle renklerin yumuşatılması) tekniğini özellikle de arka planda yer alan manzaradaki etkili kullanımı dikkat çekicidir. Öte yandan, resimde anıtsal görünümü daha da güçlendiren simetrik formların yaygın şekilde kullanıldığı görülmektedir. Pencerelerin birbirine oranı, dikdörtgen biçimli formların yan duvarlarda dörderli yerleştirilmesi, tavan çizgilerinin kaçış noktalarının aynı yerde birleşmesi, masanın çizgisi ile tablonun bitiş kenarının birbirine oranı bu düşünceyi destekler.

Son Akşam Yemeği adlı yapıt sanat tarihinde aynı konulu resimlerle karşılaştırıldığında iç mekân mimarisinin sadeleştirildiği, gereksiz, dikkati dağıtan detayların ortadan kaldırıldığı görülür. Leonardo'nun böylece mimari mekânın maneviyatını daha da arttırdığı söylenebilir. Merkezdeki figürün hemen arkasındaki pencere ve kemerli alınlık bile hale gibi durmaktadır. Tüm figürleri aynı hizaya yerleştiren Leonardo'nun, dünyevi olanla ruhani olanı ayırmak için onları ayraç gibi kullandığı gözlenir. Leonardo paradoksal bir sahne yaratarak maneviyat üzerindeki vurguyu daha da arttırmıştır.

Yüksek Rönesans Dönemi'nin başyapıtı ve Hristiyan sanatının en bilinen yapıtlarından *Son Akşam Yemeği*'nde, dört İncil'in her birinden ilham alınarak İsa'nın havarileriyle yediği son akşam yemeği betimlenir. İsa, havarilerinden birinin ona ihanet edeceğini ilan etmiştir: *"Size doğrusunu söyleyeyim, sizden biri beni ele verecek"* (1989:222). Sanatçı, Yahuda tasvirini daha da güçlendirmek için, Yahuda'da dahil on iki öğrencinin yüz ifadelerine ayrı ayrı odaklanır ve verdikleri tepkileri resmeder. *Son Akşam Yemeği* görünürde konu olarak çokça çalışılan bir Hristiyan sanatı yapıtına benzese de, "... aslında matematiksel sembolizmi, psikolojik karmaşıklığı, perspektif ve dramatik odağı onu Yüksek Rönesans estetiğinin ilk gerçek örneği yapan son derece karmaşık bir çalışmadır."[1]

Son Akşam Yemeği'ndeki havarilerin kimliği, Leonardo da Vinci'nin defterlerindeki kayıtlardan ve kimi figürlerdeki sembolik betimlemelerden anlaşılmaktadır. Havariler resimde dörtlü grupta ve üçerli şekilde tasvir ediliyor ve habere soldan başlayarak şu şekilde tepki veriyorlar:

İlk üçlü gruptaki Bartalmay (Bartholomew), Alfay'ın oğlu Küçük Yakup (James The Less) ve Andreas (Andrew) çok şaşırmış görünüyorlar. Bartalmay ayağa kalkmış ve iki eli masada haberin gerçekliğini tartışır ve dikkatlice dinliyor şekilde duruyor. Onun yanındaki Küçük Yakup İsa'yı işaret ederek bir şeyler söyler gibi betimlenmiş. Andreas ise iki eli havada olaya gerçekten inanamamış ve bu üçlü içinde en şaşırmış olanı... İkinci üçlü grupta ise; Yahuda (Judas Iscariot) İsa'nın söyledikleri karşısında afallamış görünüyor, yanında Peter (Petrus) sağ el bileği dışa dönük biçimde tuttuğu bıçağı ile çok fırtınalı ve her an bir şey yapacakmış gibi dururken en küçük havari olan küçük Yuhanna (John) ise baygınlık geçiriyor gibidir. Üçüncü gruptaki Tomas (Thomas) sağ el parmağını kaldırmış böyle bir şey nasıl olur dercesine üzgün; Yakup (James) ise kollarını iki yana açmış, şok olmuş görünürken Filipus (Philip-Philippe) ellerini göğsüne koymuş ve başı sağa doğru eğik şekilde açıklama istiyor. Üçlü final grubunda ise; iki koluyla İsa'yı gösterir şekilde duran Yehuda Taday (Jude Thaddeus) ve bir eli havada olaya anlam veremeyen Matta (Matthew) cevaplar için Simun'a (Simon the Zealot) dönüyorlar. Simun ise onlar kadar şaşkın, iki eli yanlara doğru açılmış onların sorularını yanıtlamaya çalışıyor. Resimdeki tema figürlerin jest ve mimiklerindeki müthiş uyumla ve çok sıra dışı bir düzende anlatılmış. İsa'nın tam bunların ortasındaki sakin duruşu ise gerçekten hayranlık uyandırıcıdır. Başı hafif sola doğru eğilirken iki kolu yanlara açılır şekilde, sol elinin ekmeğe ve sağ elinin de üçte birinin şarapla dolu olduğu kulpsuz bardağa uzanırken betimlendiği gözlenir. "İki kolunu yanlara açar şekilde duruşu ile ekmek ve şarabın kutsallığını (Efkaristiya -Komünyon) gösterir. Onun havarileri için değil, Santa Maria delle Grazie manastırının rahipleri ve rahibeleri içindir."[2] Aynı zamanda bu hareketin, yeri yani dünyevi olanı ve göğü yani ruhani olanı temsil ettiği söylenir.

Kompozisyona bakıldığında, İsa'nın vücudu herhangi bir havari ile örtüşmeyen üçgen benzeri bir şekil oluşturur. İsa'nın sağında ve solunda havarilerin üçerli şekilde (Rönesans'ın piramidal -üçgen- kompozisyon anlayışına göre) ve dört grup hâlinde yerleştirilmesi ya da arka planda üç pencere oluşu gibi düzenler izleyicinin sayılara odaklanmasını ister gibi. "Bu sayılar Leonardo için önemli olduğu düşünülen sembolik nedenlerle yerleştirilmiş olabilir... Örneğin; İncil'de dört İncil vardır ve üç Kutsal Üçleme'nin sayısıdır."[3] *Kutsal Üçleme* (Holy Trinity), "... üç bölümden oluşan Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olan bir üçgendir... *Son Akşam Yemeği*'nde sembolizm, Hristiyan inancının en önemli varlığı olan İsa'ya odaklanmak için kullanılmıştır."[4]

Son akşam yemeği, İtalyan sanatında gözde bir konu olmuş ve hem doğu hem de batı kiliselerinde tasvir edilmiştir. Aynı konudaki tüm dini yapıtlarda olduğu gibi, İsa'nın kendisi kompozisyonun dinamik merkezidir. Ancak bu resimde farklı olarak Yahuda, Peter ve Yuhanna arasına sıkışmış, onlara bakar şekilde resmedilmiştir. Hareketi ve gölgeler içerisinde bırakılmış portresiyle de dikkat çekicidir. Ayrıca sağ elinde gümüş paraların olduğu keseyle betimlenmiştir. Kesenin, İsa'nın kimliğini açık vermesi karşılığında Yahuda'nın aldığı paralara gönderme olduğu düşünülmektedir. Yahuda'nın sol eli ise; İsa'nın sağ elinin uzandığı tabakla aynı tabağa uzanmıştır. Bu sahnenin İncil'de "kim ihanet edecek?" sorusuna yanıt veren İsa'nın sözlerine karşılık yerleştirilmiş olabileceği belirtilmektedir. Yahuda diğer havarilerden biraz daha aşağıda betimlenerek ihanetin kimliği daha da belirginleştirilmiştir. Filipus (iman ve sağlığı temsil eder) ise diğer havarilerden yukarıda yerleştirilerek İsa'nın izinden çıkmayışı vurgulanmıştır. İyi ve kötü kavramlarının sembolik karşılıkları gibidirler. Yahuda'nın hemen yanındaki havari Peter'in elindeki bıçağın ise, İsa'nın yemekten birkaç saat sonra yakalanması sırasında taraflardan birinin kölesinin kulağını kesmesini simgelediği düşünülür. Öte yandan "John yani Yahya'nın biraz feminen resmedildiği görülür ki bu pek çok sanat tarihi tartışmalarına, Saint John yani Yahya'nın aslında İsa'nın karısı Magdalalı Meryem olduğu iddiasıyla konu olacaktır. İsa ve Magdalalı'nın resimdeki yerleşimleri ile aralarında 'V' şeklinde bir boşluk oluşuyordu. Bu 'V' şekli Pagan inanışında kadeh veya kâse sembolüyle kadın rahmine, doğurganlığına işaret ediyordu."[5]

Resim yıllar içerisinde birçok tahribata uğramıştır ve bu yüzden geriye kalanları görmek zor. Hatta gerçek mekâna sonradan eklenen kapı nedeniyle İsa'nın ayaklarının olduğu kısım artık görülememektedir. Resimde en çok kaybını hissettiren şey ise renklerdir. Fakat yine de en dikkat çeken figürün yani İsa'nın kıyafetindeki renklere sembolik anlamları açısından bakılacak olursa; Hristiyan sanatında özellikle de ortaçağ resimlerinde "Kırmızı renkler Kutsal Ruh'u sembolize eder ve Pentecost'un rengidir. Kırmızı ayrıca ateşi temsil eder ve güç ve önem ile ilişkilidir. Kızıl kırmızı aynı zamanda Tanrı'nın varlığını ve şehitlerin kanını simgelemektedir. Mavi ise; göksel zarafeti simgelemektedir. Bakire Meryem genellikle mavi kıyafetler giyer. Mavi ayrıca umut, iyi sağlık ve kölelik durumunu temsil eder."[6] Bütün bunların yanı sıra Leonardo muhtemelen resmi de masa örtüsünün sağ kenarındaki düğümden de anlaşıldığı üzere şifreli bir şekilde imzalamış. Sanat tarihçilerinin konuyla ilgili yaptıkları araştırmalara göre "düğüm kelimesi Latincede 'vincium' kelimesini temsil eder."[7]

Son Akşam Yemeği sembolik referanslarla dolu olan dinsel bir yapıt olmasının yanı sıra çeşitli jestlerle sorgulama, öfke, inançsızlık, protesto, kabul, korku gibi durumların farklı tonları gösteren ve on iki kişiyi odaklayan bir an resmidir. Leonardo'nun, *Son Akşam Yemeği*'ndeki dramatik an'ı etkin hâle getiren ise İsa'nın dudaklarından dökülen sözcükleriyle hareketlenen sahneye yerleştirdiği psikolojik tepkiler, havarilerin duydukları karşısında ortaya çıkan kargaşadır. Leonardo'nun bu anı ölümsüzleştirme başarısı, tutkuların ve duyguların bedensel hareketler ve yüz ifadeleriyle dışavurumu üzerindeki uzun süren sanatsal ve bilimsel çalışmalarının sonucu diye düşünülmektedir. İzleyiciye sadece havarilerin geleneksel ifadelerini değil aynı zamanda onların bireysel tepkilerini de keşfederek göstermiştir. Resimde büyülü atmosferin etkisini bir kat daha arttıran ise Rönesans Dönemi'nin belirgin özelliği olan insana odaklanmasıdır. Figürlerin mekâna göre olduklarından daha büyük gösterilmesi bu yüzdendir. İnsan figürleri gerçek doğa gözlemlerine göre ve döneme özgü kapalı kompozisyon anlayışı içerisinde biçimlendirilmiştir. *Son Akşam Yemeği* adlı yapıt, sanatçının kendi ürettiği teknikleri kullanmasının yanı sıra Rönesans Dönemi'nin tüm estetik biçimlendirme özelliklerini ustaca kullanması ve figürlerin psikolojisine ait durumları en etkili şekilde ifade etmesi açısından çok önemlidir.

Gonca Özmen

ADALET: BİR VİCDAN YOKLAMASI

Dünya adil bir yer değil yazık ki. Hiç olmadı. Giderek daha vahşi, daha acımasız, daha kör ve sağır ötekine. İnsanlar arası ilişkilerden, toplumsal ve evrensel ilişkilere; güçlüden yana hep yasalar. Güçlünün çıkarını koruyor adalet, güçsüzü ise iyiden güçsüz kılıyor çoğunlukla. Adalet kimini tanımıyor, kimine fazla fazla.

Günümüzde adaletin altın terazisini elinde tutan Themis'in tanrısal adaletinden asıl adaleti öbür dünyaya bırakarak erteleyen tek tanrılı dinlerin yazgıcı adaletine; savaşlarla, soykırımla sürdürülen uluslararası sömürü ve baskı uygulamalarına evrensel adalet, güçlünün istediği doğrultuda zedeleniyor. Devletler insanlık suçlarına karşı sessiz kalıyor.

Platon ta ilkçağda söylemiş: *"Bir toplumda suç varsa, orda adalet yoktur."* Haksızlıklar, yolsuzluklar, yoksunluklar vardır orda. Toplumsal yapı ve koşullar, insanları suç işlemeye yöneltiyordur çünkü. Adalet, ekonomik-politik çıkarlar doğrultusunda araçsallaştırılıyor. Adaletin temeli sayılan hukuk, mevcut sistemi koruma üzerine temellendiriliyor. Çoğalan bir merhametsizlik var. Bir ayaz sürüp gidiyor vicdanlarımızda. Herkes gücü yettiğine... Bakanlığı olsa da adalet yok işte bu ormanda.

Adalet, bir eşitlik talebidir oysa. Hem kendin hem de öteki için istediğin. Adalet, hak ve hukuka uygunluktur. Doğruluk aranışıdır. Bir paylaşımdır. Bölüşme kuralıdır. Bir yaşam önerisidir. Başkaldırıdır. Hakkını arayan bir itirazdır. Özgürlüktür. Ortaklıktır. Bir erdemdir. Yaşamı çoğaltmak, yaşamı güzellemektir. İnsanı daha insan kılma derdidir.

Çoğalan bir merhametsizlik var. Bir ayaz sürüp gidiyor vicdanlarımızda. Herkes gücü yettiğine... Bakanlığı olsa da adalet yok işte bu ormanda.

Çoğunluğun haklarından haberdar olmadığı, bunları kullanamadığı bir ülkede, kâğıt üzerinde tanınmış olan hak ve özgürlüklerin hiçbir anlamı yoktur. Geçimini zar zor sağlayan memura, öğretmene verilen seyahat özgürlüğünün adaletli yanı yoktur. Binasından araç gereçlerine, personeline, ailenin gelir ve kültürel düzeyine, yetersizlikler içindeki okullarda öğrenim gören öğrencilerle, ailesinden okuduğu okula her türlü olanağa sahip olanları, aynı sınava sokmak ne eşitlik ne de adaletle bağdaşır. Birleşmiş Milletler'in sivil ve siyasi haklar arasında saydığı, bireylerin kültürel yaşamlarından, dinsel ibadet ve eğitimleriyle dillerini kullanmaktan mahrum edilemeyecekleri kararına karşın, çoğu ülkede azınlıkların kimlik haklarını, ana dilde eğitim haklarını kullanamamaları adaletsizliktir.

İktidar modelleri, özel mülkiyet ile toplumsal tabaka ve sınıfları onaylayarak yönetenlere itaat etmeyi, eşitsizlik ve adaletsizliklere katlanmayı öğütler. Ekonomik eşitsizlik ve sömürüyü, tanrısal, yazgısal veya olağan sayarlar. Liberalizmin ekonomik özgürlük anlayışının, bireylere sınırsız üretim araçları, özel mülkiyet edinme hakkı tanıması da mal sahiplerine, çalışanlar üzerinde egemen olma gücü verir ve onların emeğini sömürmesine, yaşam ve çalışma koşulları bakımından emekçilerin ezildiği adaletsiz bir toplumsal düzene yol açar.

Kapitalist toplumlarda mevcut üretim ve mülkiyet biçiminin belirlediği ekonomik yapı ve politik egemenlik çerçevesinde hukukla, yasalarla düzenlenmek istenen insanlar arası ilişkiler, ekonomik güce sahip sınıfın çıkarlarını korur öncelikle. Özel mülkiyete dayalı ekonomik sömürü düzenini sürdürür, bir kontrol ve baskı mekanizması dayatır.

"Adil ol!" çağrısını ise sanat yapar. Doğaya karşı adil ol, der örneğin. Çocuğa karşı adil ol, der. Kadına karşı adil ol, der. Edebiyatın gözde temalarındandır ada-

Rabia Gençer

let. Yoksulun hakkını gözetir. Güçsüzün sesine direnç katar. *"Dünya barışının aynı anda dünyanın ana silah üreticileri olan aynı beş ülkenin elinde olması adil mi?"* (Eduardo Galeano) diye sorar. Cüret eder. İtiraz eder. Diyemediklerimizi der, göremediklerimizi gösterir. Yok sayanların yüzüne vurur kiri pası. Halı altına süpürülenleri açık eder. Yüzleştirir. Hesaplaşmanın olanaklarını sunar.

Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sından Kafka'nın *Dava*'sına, Camus'nün *Yabancı*'sından Shakespeare'in *Venedik Taciri*'ne, Dickens'ın *Büyük Umutlar*'ından Bronte'nin *Jane Eyre*'ine, Harper Lee'nin *Bülbülü Öldürmek*'inden Ian McEwan'ın *Kefaret*'ine, Yaşar Kemal'den Orhan Kemal'e Sait Faik'e bize yeni bir göz, yeni bir akıl daha ekler edebi metinler.

Adalet tanrıçası Themis'in tersine, gözlerini bağlaması gerekmez yazarların tartılarını kullanırken. Gözümüze gözümüze sokarlar haksızlıkları, adaletsizlikleri. Hiç çekinmeden. Tüm diriliği ve yakıcılığıyla. Adaleti bireysel, toplumsal ve evrensel düzeylerde savunurlar. Hak talebini, toplumsal vicdanı harekete geçirmede öncüdürler çok zaman. Değişsin, dönüşsün, güzelleşsin isterler insan. Değişsin, dönüşsün, güzelleşsin isterler dünya.

İnsanı daha insan kılmaktır dertleri. *"İnsansız adalet olmaz / Adaletsiz insan olur mu? / Olur, olmaz olur mu! / Ama olmaz olsun"* dediği Özdemir Asaf'ın. "Asıl Adalet"i aradığı Paul Eluard'ın her dizesiyle. "Bir güvercinin uçuşunu" dahi bölüştüğü Cemal Süreya'nın. *"Bu dünyada en güzel şey zulüm üstüne seferdi"* diye yazdığı İlhan Berk'in. Gülten Akın'ın *"Zalimin gecesi mazlumun gecesiyle birdir / Ve daha uzundur zulme karar verenin gecesi"* diyerek başkaldırdığı... Birhan Keskin'in *"madem dünya bunca zalim / madem yakışmıyor kalbimize / bütün davullar gümlesin"* dilemişliği...

Birer adalet çağrısıdır edebiyat metinleri. Birer vicdan yoklamasıdır. Eşitlik sınavıdır, zalimin hep sınıfta kaldığı. Bir adil yaşam tutkusudur. Bir duyarlı insan önerisidir. Bir kuşlu beklentidir.

Bir Şaman öğretisi der ki doğada hiçbir şey kendisi için yaşamaz. Her şey birbiri için yaşar. Edebiyatta, şiirde de böyledir bu. Her metin birbiri için yaşar. Her şiir bir diğerini büyütür. Her metin içimizdeki barbarı biraz daha öldürür!

Baran Güzel

HERKESİN KIYAMETİ KENDİNE

Kadınları gün doğarken gömmeye başladılar. Güneş kıyameti aydınlatmak için doğduğunda, buz gibi kıpırtısız duran erkekler hareketlendiler. Camilerden yükselen sela sesleri sustu. Şeytana rahat nefes aldıran bir sessizlik kapladı ortalığı. Sonra hoparlörlerden gelen gıcırtılar yerini kulakları sağır eden tiz bir çığlığa bıraktı. 10 Kasımlarda duymaya alıştığımız sirenler her şeyin sona erdiğini veya her şeyin yeniden başlayacağını haber veriyordu sanki. Anonslar duyuldu. Dikkat dikkat ile başlayan felaket fermanı bütün cesetlerin bulundukları yere gömülmesini salık veriyordu. Aydınlık, cesetlerden yükselen kokuyu görünür kılıyordu. Efraim yine kusacak gibi oldu.

Erkekler dalgın dalgın birbirlerine bakmaya başlamışlardı. Geceyi evlerinde geçirenler acele etmeden apartmanlardan sokağa süzülmeye başladılar. Uykulu gözlerinde keder denen mahzun yaratıklar da güne merhaba diyorlardı sanki. Kimse ne yapacağını tam olarak bilmiyor gibiydi. Doktor Muhsin titreyerek yanıma sokuldu. Bana bir sigara uzattı, aldım ama yakmadım. Kendi sigara paketimin arasına koyup kendi sigaramdan bir dal alıp ağzıma götürdüm.

"Benimkini neden içmiyorsun?" diye sordu.

"Camel'dan başka sigara içemiyorum," dedim.

"O halde neden aldın?"

"Racon gereği," dedim. *"Biri sana sigara uzatırsa içmesen de alırsın."*

Kadınların her zaman haklı çıktığını önce annemden, sonra da Nevin'den öğrenmiştim.

Her işi başlatan bir gönüllü bulunuyordu. İlk taşı atacak, meşaleyi ateşleyecek, devrime önderlik edecek biri mutlaka vardı. Hafif göbekli, iri yarı bir adam *"Arkadaşlar,"* diye bağırdı. Kollarını gövdesinin iki yanına yaslayıp herkesin ona baktığından emin olmak için bir süre bekledi. İşte, öğrenci evlerinde günün ilk çayını demleyen, sinemada bütün gruba aynı sırada yer ayarlayan, makarnanın kaç dakika kaynaması gerektiğini söyleyen, iş bilen birisi diye düşündüm. *"Anonsu hepiniz duydunuz,"* diye devam etti. Sesinde siyasetçilerin hükmedici tonu vardı. *"Bu cesetleri gömmemiz lazım bir an önce. Milyonlarca kadının öldüğünden bahsediyorlar. Toplu mezarlara zaman yok. Hiçbir belediye çalışmıyor. Yollar kilit. Büyük bir hastalık baş göstermeden önce bütün kadınları bulduğumuz yere gömeceğiz."*

"Tam olarak Türkiye'ye özgü bir çözüm," dedi Efraim. *"Kadınları yollara gömelim. Böylece ölü olsalar bile üzerlerinden geçmeye devam edebiliriz."*

"Avrupa'da olsaydık hepsini yakardık." Muhsin'di. Bizim anlamaz gözlerle baktığımızı görünce devam etti: *"Yani daha mantıklı bence. Savaşlarda toplu mezar açılamadığı durumlarda cesetleri yakarlardı."*

Başlangıçta önemsiz gibi görünen ama öğrenildiğinde insanın zihninde aydınlığa doğru bir kapı açan bilgileri seviyorum. Hitler'in vejetaryen olduğunu öğrendiğimde yaşadığım şaşkınlığı hâlâ hatırlarım mesela.

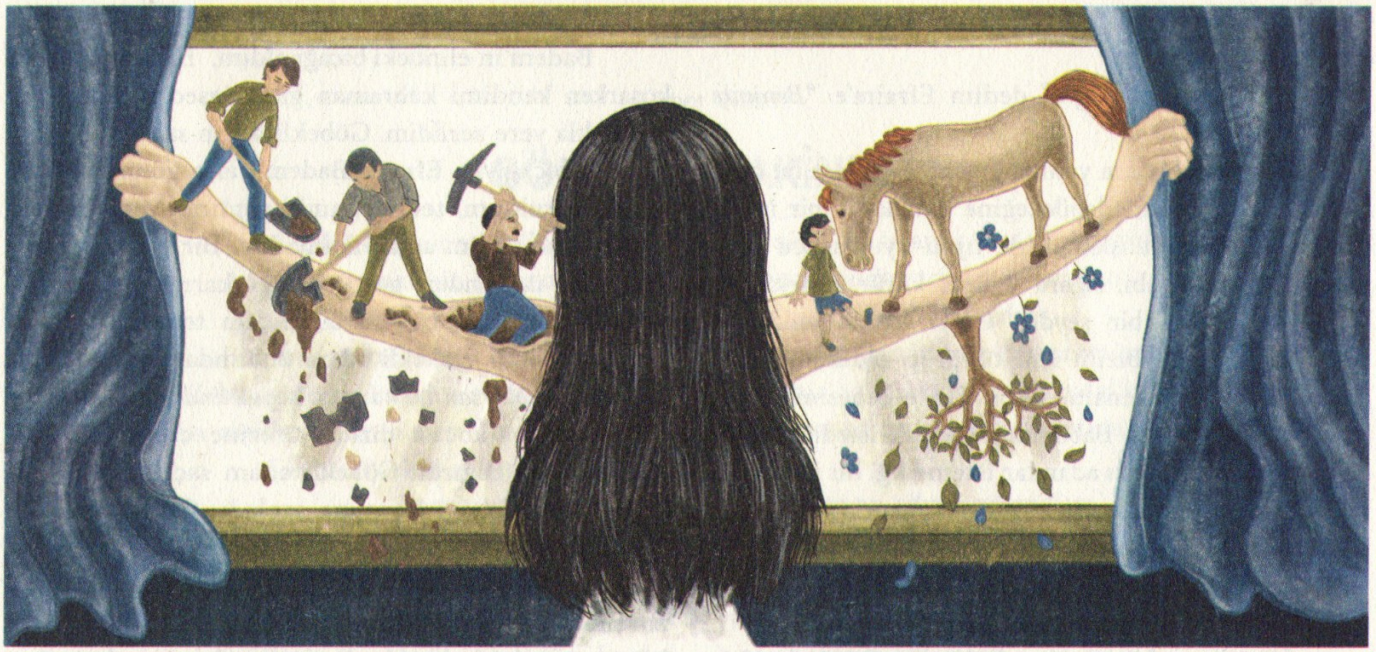
Göbekli, iri adam *"Şştt,"* diye seslendi bize doğru. *"Gençler bakar mısınız? Kazma kürek var mıdır sizde?"*

"Var." Muhsin'in karısını gömdüğü yerde duran kazma ve küreği kaldırıp gösterdim.

"İyi o zaman, kazmaya başlayın siz de, hepimiz bir işin ucundan tutalım."

"Sen de kazacak mısın?" dedi Efraim.

"Hayır, ben bu bölgedeki erkeklere liderlik edeceğim."

Ezgi Karaata

"Senin gömecek bir eşin, anan, kızın yok mu?" dedi Muhsin. Elimdeki kazmayı aldı, ellerini sap kısmında birleştirip ağırlığını tahtaya verdi.

"Ben geçen hafta karımı ve kızımı gömdüm," dedi adam.

İnsan böyle durumlarda karşısındakine yalan söylemek zorunda kalıyordu. Üzüldüğümü söyledim. Muhsin nasıl intihar ettiklerini sordu. Bu adamın ölümlere karşı aşırı ilgisi rahatsız etti beni. Ayrıntıları fazla önemsiyordu Muhsin.

Adam bize biraz daha yaklaştı. Kimsenin duymadığına emin olmak için sağı solu kolaçan etti. Gözlerini kısıp ceketinin yakasını kaldırdı. Muhsin'e yaklaşıp aralarındaki aşağı yukarı 20 cm'lik boy farkını eğilerek kapattı.

"Karımı ve kızımı kendi ellerimle öldürdüm," dedi. Yüzünde tek bir kas oynamadı bunu söylerken. Bir fotoğraf karesi gibi kıpırdamadan durdu. Muhsin'in gözleri büyüdü sanki, rengi attı bir anda. Fotoğraf karesi canlandı, adam yere tükürüp *"İntihar korkunç bir şey, sevdiğin birinin intihar etmesini beklemek ise daha korkunç,"* dedi. Hızlı adımlarla uzaklaştı yanımızdan. Uzakta birilerine seslenip yuvarlak kelimelerle anlamadığım bir şeyler söyledi.

Birkaç kişi sokağın ortasında çukur kazmaya başladı sonra. Kaldırım taşlarını acemice sökmeye çalıştı bazıları. Muhsin de katıldı kazıcıların arasına. Adamın söyledikleri aklını başından almıştı belli ki. Ellerini tükürükleyip kazma sallamaya başladı. Liderimiz bir senfoni orkestrasını yönetir gibi sağa sola işaretler veriyor, cesetler bulundukları yerden sürüklenerek göbekli adamın tarif ettiği yere taşınıyordu. Kadınların arkalarında kalan kan izleri çizgi halinde üst üste koyuldukları tepelere dek gidiyordu.

"Muhsin haklıymış," dedi Efraim telefonunu bana çevirip. Bir kanalın son dakika haberi vardı ekranda. Amerika'da binlerce kadın cesedi cayır cayır yakılıyordu. Kanalın ekranı önce dörde sonra sekize bölündü. Dünyanın farklı ülkelerinden yapılan canlı yayınlar felaketin boyutunu gözler önüne seriyordu. Toplu mezarlar, gözü yaşlı oğlanlar, donuk bakışlı erkekler yansıyordu kameralara. Sunucu bütün bunlara sebep olan dev penisten bahsetmeye başladı. Son Dakika başlığının altında *"Penis küçülmeye başladı,"* yazıyordu. Ekran tek bir görüntüye sabitlendi. Büyük, yeşil bir düzlüğü dolduran on binlerce erkek kocaman bir penisin etrafını sarmıştı. Penis yavaş yavaş küçülüyor, kalabalık korku ve isyan dolu çığlıklarla kendinden geçiyordu. Daha fazla bakamadım.

"Badem'i alıp gitmemiz lazım," dedim.

Kimse için üzülecek hâlim kalmamıştı. Ben de herkes gibi kendi küçük derdimin peşindeydim. Herkesin vicdanı kendine kadar yetiyordu. Herkesin kıyameti kendineydi.

"Ben tekrar çıkmam yukarıya," dedi Efraim, telefonu cebine sokup. *"Adam bu kez öldürür bizi."*

Nevin'in evine baktım göz ucuyla. Perde hafifçe aralanmış. Badem'in aşağıya bakan gözleri kocaman. Cesetlerin arasında annesini görmeyi umuyor belki de. Nevin'i bir daha göremeyeceğini biliyor mu acaba?

Çocuğun arkasından babası belirdi. Onu itip perdeyi çekti.

"Biz onu öldüreceğiz," dedim Efraim'e. *"Benimle gel."*

Göbekli adamın yanına gittim. Nedense bu cani herifin bize yardım edebileceğine dair kesin bir inancım vardı. Cinayet işlemek de tıpkı uyuşturucu gibi, yalan söylemek gibi, sigara içmek, küfür etmek gibi bağımlılık yapan bir şeydir. Olayı kısaca anlattım. Nevin'in kocasını bizim için öldürüp öldüremeyeceğini sordum onu kenara çekip. Eliyle çenesini sıvazlayıp gözlerini kıstı. Babamdan harçlık istediğimde o da böyle yapardı. Bazı adamlar istemediği bir şeyi yapmak zorunda kalınca çenelerini sıvazlıyorlardı demek. Kurduğum bağlantıya içten içe sevindim.

"Ben katil miyim?" diye sordu adam.

"Değil misin?" Efraim'di.

"Değilim tabii salaklar. Karımı ve kızımı mecbur olduğum için öldürdüm, keyfimden değil."

"Bak," dedim. *"İlle de öldürmek zorunda değiliz, Badem'i elinden kurtarsak yeter. Çocuk o müptezelin yanında kalmasın."*

"Anladım anladım da, kardeşim sen bu çocuğu niye bu kadar istiyorsun? Ne malum senin ona daha iyi bakabileceğin? Ulan zaten annesi ölmüş, bir de babasından ayırmak istiyorsun."

Bu konuda çok bencildim. Badem'in benim yanımda kalmasını en başta kendim için istiyordum. Badem için neyin daha doğru olduğuna bile çok kafa yormamıştım. Çünkü Nevin bir şeyin "böyle" olmasını istiyorsa "böylesi"nin daha doğru olduğunu biliyordum. Kadınların her zaman haklı çıktığını önce annemden, sonra da Nevin'den öğrenmiştim.

"Benimle geliyor musun gelmiyor musun?" diye direttim kesin bir sesle.

"Öldürecek miyiz yani bu adamı?" dedi.

"Belki," dedim.

Cebinden bir kelebek bıçak çıkardı. *"Peki,"* dedi. *"Gidip alalım çocuğu."*

Apartmanın kapısı kapalıydı. Bütün zilleri çaldığımız halde açan da olmadı. Efraim yerden bir parke taşı aldı. Taşa bulaşan kan kurumuştu. Kapının camını kıracaktı ki Badem'i gördük. Merdivenlerden koşarak iniyordu. Dönüp dönüp arkasına bakıyordu, kapıyı açarken ağladığını gördüm. Elinde kanlı bir bıçak vardı, dudağı kanıyordu. Bacaklarıma sarıldı.

"Ne oldu sana böyle?" diye bağırdım. Merdivenlerden Nevin'in kocası topallayarak iniyordu.

"Badem gel buraya," diye bağırdı.

Badem'in elindeki bıçağı aldım. Babasına doğru koşarken kendimi kahraman gibi hissediyordum. Bir yumrukla yere serildim. Göbekli adam saldırdı bu kez kelebek bıçağıyla. Efraim Badem'i alıp götürdü. Zorlukla doğruldum, tekrar hamle yaptım. Mideme sert bir yumruk yedim ama yıkılmadım. Bir yumruk başımın tam üzerinden geçti, bıçağı karnına sapladım. Ellerini karnında birleştirdi. Bıçağı tekrar sokacaktım gövdesine. Göbekli adam kolumdan tutup *"Dur,"* dedi. *"Katil olursan bu adamın hayaletinden kurtulamazsın."* Nevin'in kocası dizleri üzerine çöktü, *"Orospu çocuğu,"* diye bağırdı. Göbekli adam saçlarından kavradı onu. Kelebeği boynuna sapladı. Çekti. Boynundaki kan özgürlüğe doğru oluk oluk aktı.

Birkaç geceyi Nevin'in evinde geçirmek zorunda kaldık. Badem tek kelime etmiyor, ağzına bir lokma yemek almıyordu. Dışarıda olup bitenleri pencereden gizlice izliyorduk. Muhsin kendi evine gitti. Yapacak bir şeyin kalmadığını, yaşamaya devam etmemiz gerektiğini söyledi giderken. Yaşamaya devam etmek. İnsanın yaptığı en büyük eylem. Bunca acıya rağmen dur durak bilmeden yaşamak, ölümü unutarak yaşamak ne muazzam bir şey. Diğer adam hâlâ oraya buraya emirler yağdırıyor, cesetlerin düzgün bir biçimde gömülmesini organize ediyordu. İşlediği cinayetler onu güçlü ve yenilmez yapmıştı. Hiçbir şeyi umursamıyor, bir tanrı gibi, dünyayı yerinden oynatabilecekmiş gibi herkese tepeden bakıyordu. Efraim Candy Crush oynamadığı zamanlarda televizyon izliyor, gelişmeleri takip etmeye çalışıyordu. Bilim adamlarının (artık bilim insanı demeye gerek kalmamıştı) yaptığı çalışmalardan falan bahsediyordu. Bunları daha fazla anlatmak istemiyorum.

Yollar araçların geçişine müsait olduğunda Badem'i evime götürdüm. Atı görür görmez sevinçle çığlık attı. *"Bülbül'ün burada ne işi var?"* diye sordu. At da onu görünce sevinçle kişnedi, başını eğdi.

"Oha," dedim. *"Sen tanıyor musun bunu?"*

"Evet," dedi. *"Bu Bülbül, Çiğdem ablanın atı."*

"O da kim?"

"Annemin en yakın arkadaşı," dedi. *"Çiftliğine her hafta sonu giderdik."*

Badem'in başını okşadım. *"Gel,"* dedim. *"Uyu biraz, yarın ikimiz de yeni bir hayata başlayacağız."*

SON

Öykü bitti. Sabrınız için teşekkür ederim.

Ömer Okatali

GÖKYÜZÜ SAKİNLERİ

Ufak tebessümler ile taş, duvar
ve sanki hiç doğmamış kadar
geçimsiz bir sonbahar kadını
Biz kırk metrekareye dört kişi sığdık
Zahmetine katlanılmış şu soğuk şu hain
şu hüsrana mahkûm yontmaları duvarlara dizdik
Çeşitli el işleri çekiyor canım işte
kocakarı çeyizlerinden
kımıldaması zor geliyor

Hangi kolum ulaşmak istese yahut
hangi ruhun kemiklerinden dökülecekse tüm bunlar
Gıcırdayan matine oturakları üzerinde
kuzeyin başkentinden ayak basmış gibi cesur,
istekli, iri yarı
hayallerine kapı aralıyor gerçekliğin içerisinden

Fakat İstanbul bu kadardır yavrucuğum,
bir altı vardır bir üstü
Her yanında kederli yüzler,
onların arasında şakacıktan kaç ahali külliyesi,
ama kaç
Bir müsriflik doğuyor içimde cebimdeki sevdadan
Para pul, şöhret,
yahu dudak büzdüren yalnızlık dert mi?
Bak güzelim, aynı göğün altında kuşları sevmeyen var

Yazı unutmuş çuhalı bir buluttan iniyor yeryüzüne
Yeniden vazgeçilen geçim derdi-ki ceketi yırtık
Eski bahçelerin -suratsız eski bahçelerin- neresinden,
çuhalı bir buluttan iniyor yeryüzüne
Sabaha karşı hasır sokaklı şehirlere nazır
uyduruk çivit kokuları,
vaktine geç kalan geceler, züğürdün çenesi
ve sanki hiç doğmamış kadar uzun üzülüyorum

Gregoryen takviminin bir vaktinde,
sen ve göğüslerin kaç zamandır soyunamıyorlardı
Üzerindeki canfesi şu kör terzi yapmıştır,
bedenine oturmamış dudaklarına giyinmişsindir -güzel
Uyduruk burjuvacıklar arasından
kendime bir kadın ayırdım
-gregoryen takviminin bir yaprağından
Ellerimiz paslanırken nehir yataklı yollar gördüğünde
tanrım, nasıl da inandık pamuktan şeker yapıldığına?

Ki sokağın en cilveli yosmaları,
yaka paça atılmış kıyı semtlerinde
bir şehirli saldırısında
yüzünü güldürecekler arıyor çalgıcı bozuntusu
kıraathanenin ortasında
kendiliğinden oluyor tümü
-zaten bağıra çağıra oluyor tümü
Bir devri böyle seviyoruz,
ilmek ilmek dokuyorum dünyayı bulutlarla
mahcup mahcup koyuyorum masaya mahsustan
"Mesafeler aşılır,
birbirine hasret kalır iki insan, ama kavuşur"
Sevgi ihtilalleridir mutluluğu meşru kılan,
bir devri böyle seviyoruz işte -ah bu devri

Aşk için günlerce çocuk parkında sabahlamış
bir adamın oğluyum ben
ıslaklığa tenezzül dahi etmeyen
kuru bir kalbin tohumuyum
-henüz toprakla buluşmamış
Sübyan mektebinin önünde biriken yeni yetmeler
tüm alacalı hâlleriyle
buradan geçmek yoktur mahalleleri,
ispirto ocağı üzerinde taş kesti kalpler
ve sanki hiç doğmamış kadar uzun üzülüyorum
Terk ederken ağaçları yapraklar,
ellerim ne işe yarayacağını bilmiyor ilk defa
Mevsim bunun mevsimidir,
gökyüzü sakinleri yaşayamadan ölürler
Çünkü bazı insanların mutsuz ölmesi gerekir
sevgi ihtilalleridir mutluluğu meşru kılan.
(bu gece birbirimizi sevebilirdik, beni asıl üzen bu.)

Soner Sert

DA VINCI ŞİFRESİ

Yayımlandığı dönemde oldukça ses getiren, tüm dünyada otuz milyondan fazla satış rakamına ulaşan, günümüzde bu yoğun talebin azalarak da olsa devam ettiği Dan Brown imzalı *Da Vinci Şifresi* kitabı, bilindiği gibi Louvre Müzesi Müdürü Jacques Saunière'e düzenlenen suikast sonrası yaşananları konu alan bir dizi olaydan oluşuyor. Failinin, ünlü Profesör Langdon olduğu düşünülen cinayete kurban giden müdür, ölmeden önce uzun süredir görüşmediği torunu Sophie'ye –meşrebince- bir not bırakır. Ünlü simge bilimci Profesör Doktor Robert Langdon'u bulmasını ve onun yardımıyla, birtakım şifreler vasıtasıyla ona bıraktığı mirasa ulaşmasını ister.

Sophie, dedesiyle görüşmeyi kestikten sonra Fransız emniyetine katılmış ve bir kriptograf olmuştur. Langdon ise kitapları dilden dile çevrilen, dünyaca ünlü bir "şifre çözücü"dür. Çok geçmeden ikisinin kaderi birbirine bağlanacaktır. Fransız ve İngiliz polisinin, İnterpol'ün ve Katolik kilisesinin müdahil olduğu bir dizi polisiye olayın anlatıldığı kitap, temelde macera-aksiyon türü olarak tanımlansa da endüstriyel olarak asıl tartışılan mesele, kitapta yer alan birtakım bilgilerin doğruluğu yahut yanlışlığı olmuştur.

"Evet, Roma'daki papazların imanı çok kuvvetli ve bu yüzden inançları, kutsal saydıkları her şeye karşı çıkan bu belgeler de dâhil olmak üzere, her türlü felakete karşı koyabilir. Ama ya dünyanın geri kalanı? Kesin itikat sahibi olmayanlara ne olacak? Dünyadaki zorbalıklara bakıp bugün Tanrı nerede diyenlere ne olacak? Kilise skandallarına bakıp kendi papazlarının çocuklara cinsel taciz yaptığını saklamak için yalan söyleyen bu adamlar kim oluyor da İsa hakkındaki gerçeği konuştuklarını iddia ediyor, diyenlere ne olacak?"

Dan Brown, *Da Vinci Şifresi*

Bilindiği gibi kitap yayımlandığı tarihte, Katolik kilisesi ortaya çıkan esere yoğun bir tepki göstermiş, kitabın tedavülden kalkmasını talep etmiştir. Bunun sebebi ise, kitapta Hz. İsa'nın soyunun devam ettiğine dair ortaya sürülen bilgiydi. Ek olarak yazar, doğruluğu pek çok bilimsel çalışmada kanıtlanan tarihsel verileri de konu edinilen kurgusal metninde ustaca kullanarak geçmişi yeniden üretmiştir. Bu üretim sürecini başlatan, metnin dramaturjisini ilerletip bir bitişe bağlayan şey ise semboller/şifreler olmuştur. Satırlarını okuduğunuz bu yazı, kitabın tanıtım ve eleştirisinden ziyade, sembol mefhumu üzerine yazılmıştır.

Öncelikle; Dan Brown, kitabın başında, Hz. İsa'nın soyunun devam ettiğini ve bu kişilerin güvenliğini sağladığını iddia ettiği Sion Tarikatı'nın gerçek olduğunu, büyük harflerle yazmıştır. Üstelik, şöhreti dünyanın her yanına ulaşan Leonardo da Vinci, Sir Isaac Newton, Botticelli ve Victor Hugo gibi isimlerin de aynı tarikata mensup olduğunu iddia etmiştir. Yazara göre tarikat, yaklaşık bin yıldır varlığını sürdürmüş, Hz. İsa'nın soyunun devam ettiğinin en güçlü kanıtı olan "kutsal kâse"nin koruyuculuğunu üstlenmiştir. Brown, öne sürdüğü bu bilgiyi, kurgunun gücü ile hikâyesine ustaca yerleştirirken iddiasına okuru inandırmak için bilgi içinde bilgiye yer vermiştir. Karakterler de tıpkı okur gibi, her yeni bilgiyi o an öğrenir, birtakım şifrelerle karşılaşır ve onları çözmek için harekete geçer. Öyle ki, belirli bir noktadan sonra coşkun akan sele kapılır, "kâse"yi karakterlerle birlikte ararız.

Rabia Aydoğan

Peki "kâse" nedir?

Okur, Leonardo da Vinci'nin resimlerine gizlenen, ki yukarıda bahis olunduğu gibi Vinci de aynı tarikattandır, kutsal kâseyi ilk kez maktulün torunu Sophie ile birlikte öğrenir. 1495–1498 yılları arasında yapıldığı düşünülen Da Vinci imzalı *Son Akşam Yemeği* tablosu, Hz. İsa'nın Romalı askerlerce tutuklanmasından bir gün önce havarileriyle birlikte yediği son akşam yemeğini ifade eder. Bu tabloda bir "kutsal kâse" olduğunu öğrenen Langdon ve Sophie, Da Vinci'nin resimlerini takip ederek bir dizi şifreyi çözer. Bu noktada, bağlayıcı olan düşünce bir simge bilimci olan Prof. Dr. Langdon'un şu sözlerinde saklıdır:

"Birisine, bir sembolün 'ne anlama' geldiğini söylemek, bir şarkının ona kendisini nasıl hissettireceğini söylemekle aynıydı... bu, kişiden kişiye değişirdi. Beyaz bir Ku Klux Klan başlığı Birleşik Devletler'de nefret ve ırkçılık çağrışımları yaparken aynı kostüm İspanya'da dini inançla ilgili bir anlam taşırdı."

Günümüz gerçeklik algılayışında, sık sık felsefeye, psikolojiye ve sosyolojiye de dâhil olduğu gibi, bir anlam kayması yaşandığı aşikârdır. Kastedilen, imgenin tutarlığından ya da sürekliliğinden öte, başka bir manaya bürünüp ilk mealini kaybetmesi sürecidir. İnsanlık, özellikle son beş yüz yılda, enformasyon yağmuru ile karşılaşıp kavram karmaşası yaşarken ibadet yerlerinde kullanılan ve kutsal olduğu düşünülen resim, mimari ve heykel gibi sanat dallarının evlerinde bir lüks gibi tüketiliyor olmasını kısa sürede içselleştirmiştir. Kitapta en dikkati çeken bölümlerden biri, Langdon'un, yıldız sembolünü açımlaması sanıyorum. Yıldız, bilindiği gibi insanlığın son üç yüz yılına damgasını vuran siyasal ayaklanmaların sonucu, bir devrim sembolü hâline gelmiş, pek çok ülkenin veya topluluğun bayrağında kendine yer bulmuştur. Langdon, bu nesneden yola çıkarak yeni doğan güçlerin sembolleri ustalıkla devraldığını ve anlamlarını yok etmek için onları yıprattıklarını dile getirirken yazar, kitapta yer verdiği sembolü şu sözlerle tanımlar:

"Bu beş köşeli yıldız, bütün varlıklardaki dişiyi temsil eder, ilahiyat tarihçilerinin 'kutsal dişi' ya da 'ilahi tanrıça' dedikleri bir kavram."

Hâlbuki, günümüzdeki kullanımı ile uzaktan veya yakından alakası olmayan yıldız, bahis olunan meseleyi tartışmaya açan ilk semboldür. Zira kitabın esas meselelerinden biri, kadın sorunsalını odağına alması ve Katolik Kilisesini erkek hiyerarşisi ile biçimlemesidir. Da Vinci, doğanın düzenine ilahi bir güçle bağlanan bir sanatçı olarak bilinir. Brown'un deyişiyle sanatçı, pek çok eserinde Hristiyanlığı ve dolayısıyla Katolik Kilisesini eleştiriye tabii tutmuştur. Yazar, Da Vinci'nin tavrını, *"...böylelikle kendi inançlarını yüceltiyor, kiliseyi ise belli etmeden küçümsüyordu."* sözleriyle tarif ediyor. Kaldı ki Brown, ele aldığı karakteri Langdon üzerinden kilisenin erkeği kutsayıp kadını yok saymasını, *"...eski Hristiyan kilisesindeki iktidar sahibi kimselerin, kadınların değerini düşürecek ve durumu erkekler lehine çevirecek yalanlar söyleyerek dünyayı aldattığı inancına dayanır."* sözleriyle dile getirir. Kitabın ilerleyen bölümlerinde, sonradan dâhil olan başka bir karakter –Teabing- üzerinden ise, Hristiyanlıkta yer alan hiçbir sembolün orijinal olmadığı ve yukarıda da değinildiği gibi anlam kayması sonucu yeni bir manaya bürünmesi ile açıklar. En nihayetinde kahramanlarımız "kâse"nin bir nesne değil de bir insan olduğu düşüncesi ile karşılaşır.

İki nokta üzerinde durmakta yarar görüyorum:

İlki; bir sistemin, düşüncenin, ideolojinin, kurumsal veya kurumsal olmayan bir yapıyı bir arada tutan "şey"in, sembol ile ilişkiselliği tamamen pragmatisttir. Eskiyi tarihe gömen ve yeniyi ortaya çıkaran "şey", fikrini ve kitlesini diri tutacağı sembolü sahiplenir, anlamını yeniden üretir. Böylelikle sembol değişkenliğe, dönüşüme uğrar. Örneğin; bin yıl önce kilisede yer alan, yaşanan yoksulluğu veya acıyı dile getiren bir heykel, bugün devasa bir villanın, şatafatlı sofralarında başka bir imgeyi temsil edebilir.

İkincisi; kitapta yer alan ve yazar tarafından dile getirilen pek çok bilginin romanda yer alan hikâye içinde eritilmesi yolu ile –zamanında- toplumsal bir karşılık bulması meselesi... Neticede kurmaca olan bir metinden bahsediyoruz. Dolayısıyla elimizde tuttuğumuz kitap, yapı itibariyle gerçeğe bağlı kalmak zorunda olmayan bir türe mensup. Bir anlatı, biyografi yahut bilimsel bir çalışma değil. Gerçeği manipüle edip etmemek yazarın ahlakına bağlı olmakla birlikte, yaşamsal bir karşılığı yok ve olmak zorunda da değil. Sanatçı, hikâyesini anlatırken kimseye hesap vermek zorunda değil, sanıyorum.

En nihayetinde, kurmaca bir metnin başarısı hikâyesine inandırıp inandırmaması ile ilgili... İçeriği ile tartışmalara sebep oluyor, iki bin yıllık Katolik kilisesini ayağa kaldırıyor ve yayımlanmasının üzerinden seneler geçmesine rağmen elinizde tuttuğunuz bu dergide üzerine yazı yazılmasını sağlıyorsa inandırmış demektir.

İpek Atcan

KÖŞESİZ KÖŞE: YILA MÜZİKLİ VEDA

Koskoca bir yılın daha bitiyor olması yine oldukça enteresan. Zaman geçiyor demek hafif kalıyor bazen. Koşuyor desek yeridir. "Gelirse Ekim'e, gelmezse..." ayının ardından "Kasım'da aşk başkadır" ayını da bitirdik, iyi mi? Hepsini bir bir, acımadan, hızlıca bitirdik.

Havalar artık soğuyacak ve hatta belki siz bunu okurken çoktan soğumuş olacak. Hafif, tatlı bir hüzün olacak içinizde büyük bir ihtimalle. Sene bitiyor hüznü, havanın hüznü, kalıyor olmanın hüznü ve kim bilir belki de gidiyor olmanın hüznü... Ama kötü hüzünler değil bunlar, dediğim gibi "hafif ve tatlı" hüzünler. Bu hüzünlere, hatta mevsimlere ve hatta daha da ötesi aylara eşlik eden şarkılar hep olmuştur benim için. Bazen bir başka benzer zamanı hatırlamak için açıp dinlemişimdir, bazen de ileride hatırlayacak bir anı yaratmak için bilmeden dinliyorumdur o an. Ama müzik illaki eşlik etmiştir. Tam bunları düşündüğüm; yeni yıla heyecan, biten yıla hüzün hissettiğim şu günlerde size, içinde "Aralık" ayı geçen güzel şarkılar önermek istedim.

Mazzy Star, *Flowers in December* (1996)

Eğer hüzünlü bir aşk şarkısına hazırsanız hemen bundan başlayın. Mazzy Star zaten her zaman güzel şarkılar yapar. Birçok kişi *"Fade into You"* ile bilir. Konumuzla alakası yok ama dinlemediyseniz onu da dinleyin mutlaka.

Weezer, *December* (2002)

Yine aşk içerikli bir şarkı. Zaten içinde aralık ayı geçer de aşk olmaz mı? Olmazsa olmaz gibi bir şey. Mazzy Star sonrası bir nebze daha az üzecek olsa da yine üzebilir. Uyarmış olayım.

George Michael, *December Song* (2008)

Eğer yılbaşını, her yerin süslenmiş olmasını, çocukluğumuzdan beri filmler aracılığıyla bir bütün olduğumuz Chritsmas zamanlarını seviyorsanız bu şarkı birebir. Hüzünlü mü? Evet ama bir ruhu var. Bir de animasyon videosunu izlemenizi tavsiye ederim.

Roberta Flack,
***I Can See The Sun In Late December* (1975)**

Yine eski ama güzel şarkılardan bir tanesi. Özellikle hayata pesimist bakan sevdiklerinize hezeyan için birebir. Bu şarkıyı ünlü müzisyen Stevie Wonder, Roberta Flack'in albümü için yazmış.

Norah Jones, *December* (2009)

Bu şarkıda Norah Jones "Aralık" derken bambaşka bir şeyi daha kastediyor tabii ama siz istediğiniz açıdan bakıp dinleyebilirsiniz.

Linkin Park, *My December* (2000)

"Bu kadar sakin giderken Linkin Park da nereden çıktı?" diyebilirsiniz. Ama şarkıyı dinleyince öyle demeyeceğinizi garanti ediyorum. İlk albümlerinden, çok güzel bir şarkıdır.

Tchaikovsky, *December* (1876)

Kompozisyon senesi bundan 142 sene önce olan, ama bundan 142 sene sonra da unutulmayacak bir öneride bulunayım dedim. *"The Seaons"* adını verdiği ve her biri bir ay için yazılan 12 kısa piyano partisyonundan oluşan bu şaheserden yine "Aralık"ı seçtim tabii. Siz yine de hepsini baştan sona dinleyin, muazzamdır.

Julie London, *Warm December* (1956)

Yine bu aya çok uyacak bir şarkı. Julie London'ın 1956'da çıkardığı *"Calender Girl"* albümünden. Hatta bu albüm de her ayı konu alan bir şarkı içeriyor. Yalnız 12 değil, 13 şarkı var. On üçüncüsü *"Thirteenth Month"* (Onüçüncü Ay) adını taşıyor.

Umarım siz tam bu yazıyı okurken hava kapalıdır ve hatta hafif de olsa kar yağıyordur. Yine tam bu esnada yazıya ya kahve ya da bir kadeh şarap eşlik ediyordur... Ve umarım evde veya dışarıda, her neredeyseniz yılbaşı ağacının ışıkları oturduğunuz ortamı aydınlatıyordur. Hoşçakal 2018.

Bu arada yazıyı hem okuyup hem de dinleyebilin diye aynı sıralamada bir de Playlist hazırladım sizlere. Spotify'da benim adımı aratarak profilimi bulabilir, oradaki 38 dakikalık "December" listesini dinleyerek yazıyı okuyabilirsiniz.

Deniz Bayav

LEONARDO DA VINCI'DE SANAT VE BİLİM ETKİLEŞİMİ

Leonardo da Vinci'nin çalışmalarını izlerken bilimle sanat arasındaki keskin sınırın belirsizleştiğini görebiliriz. Leonardo'nun eserlerini anlamak için, onun idealindeki resmi yapmak amacıyla önce incelemeye, sonra bilmeye ve ardından yansıtmaya dayalı uzun bir süreci benimsediğini kavramak gerekir. Evrenin yasalarını kavramak, insan ve doğanın işleyişini çözümlemek yeni şeyler yaratabilmenin özünü oluşturur. Sanatçının bilgiye olan sonsuz ilgi ve arzusu Aristoteles'in entelekya dediği, hakikate ve bireysel olgunluğa odaklanmasını sağladı. Doğa ve sanatla meşgul olan zihni, tam bilinmeyen bir bedenin resminin tam bitmemiş olacağı fikrindeydi. İnsan vücudunun yapısını anlamaya olan tutkusu onu, cesetleri parçalara ayırmaya ve ilk anatomik çizimlerini yapmaya yönlendirmiştir. Leonardo, o dönem için şaşırtıcı olan bu deneysel yaklaşımlarını, bilim adamlarının hâlâ otorite olarak antik Yunan ve Roma yazarlarını (M.S. I. ve II. yy. Dioscorides ve Galen) gördükleri zamanlar geliştirdi. Leonardo için gerçek bilgi duyularla edinilecek, gözlemlenecek ilk elden kişisel deneyimdi.

Karakalem üzerine mürekkepli divit kalem ve lavi,
1510-1511, 29.2×19.8cm,
Codex Windsor, Royal Collection Trust,
Château Windsor, Londra.

EL YAZMALARI

Sanatçının; *Codex Madrid, Codex Atlanticus, Codex Leicester, Codex Arundel, Codex Hammer, Codex Windsor, Codex Ashburnham, Codex Trivulziano, Codex Turin* (ucelli et altre cose), *Codex Forster* gibi pek çok el yazması bulunmaktadır. Gerçekliğe duyduğu meraktan ötürü defterleri sıra gözetmeksizin farklı konularla bezelidir. Aynadan okunabilen bu notlar sağdan sola yazılmıştır. Bu defterlerdeki ilk resimler 1475 tarihinde Leonardo henüz 23 yaşındayken başlar. Bu eserler, hem bilimsel hem sanatsal yanlar içerir. Sol eliyle yazan Leonardo'nun el yazmalarında noktalama yoktur. Çizimlerle dolu el yazmalarında, anatomiden fiziğe, optikten mimariye farklı alanlardan çeşitli konular ele alınmıştır. Sanatçı, yalnızca "nasıl" sorusuyla ilgilenmez. Görüntüye ve dış yapının tasvirine dayalı cevaplar sunan bu sorunun yanı sıra görevsel ve içe dair cevaplar sunan "niçin" sorusuyla da ilgilenir. Bu soruların cevapları çizimlerle ve yazılarla defterinde yer almıştır.

Dük Muro'ya yazdığı mektubunda kendisine on konuda hizmet edebileceğini belirtmiştir. Bunlardan dokuzu mühendislik bilgileriyle ilgilidir. İlginçtir ki, onuncu konu plastik sanatlardır. Bilime olan merakı zaman zaman onun sanatını sekteye uğratmıştır. Doğayı gözlemleyip yeni şeyler tasarlaması sonucu aldığı siparişleri yetiştirememiştir. *Aziz Hieronymus* resmi bu duruma örnektir. Sanatçı olarak bıraktıkları, bilim adına bıraktıklarına oranla daha azdır.

BİRİNCİ ELDEN DENEYİM

Sanatçı, gerçeği hem bilimde hem de sanatta aramıştır. Boya hazırlayıp kullanırken yeni medyumlar denediğini, resmini kurutmak için ateş yaktığını, boya ezme sistemleri tasarladığını biliyoruz. Onun bu araştırmaları bilim alanındaki deneysel yönünü sanat alanına da kaydırdığını açıkça ortaya koyar. Kumaşları birebir betimlemek için bile büyük çaba sarf etmiştir. Üzerine ıslak toprak sürülmüş kumaşlara kil

model üzerinde şekil verip kuruttuktan sonra inceleyerek onları bu şekilde resimlemiştir.

İnsan bedeni ve tepkileri ile ilgilenen Leonardo beden üzerine anatomik araştırmalarından da yararlanarak her durumdaki insan betiminin farklılığını resimlerinde yakalayabilmeyi başarmıştır. Fizyonomi ustasıdır. *Son Akşam Yemeği* resminde havarilerin tepkileri tamamıyla kendine has ve özneldir. Bunu başarmak hem keskin bir gözlemi, hem sağlam anatomik bilgiyi, hem de psikolojik tepkileri resimsel olarak yansıtma becerisini gerektirir. *Bakire Meryem ve Çocuk İsa Azize Anna ile Birlikte* resminde de doğa gözleminden kaynaklandığı varsayılan bir kurgulama görülmektedir. Kayalıklar içindeki girift figür topluluğu, dalları birbirinin içinden geçen bir bitkiyi ya da dış formuyla kayalıkları anımsatır.

Kadavra incelemeleri, ışığın yansıma kanunlarının araştırılması, kontak lens denemeleri, kanının dolaşımı, optik, görme edimi ve renk perspektifi üzerine araştırmaları kuşkusuz bilimi ve sanatı bir araya getiren, ikisine de hizmet eden birinci elden deneylerdi.

Fotoğraf makinasının icadına giden yolu açan sanatçı bu deneyiyle hem bilimi hem sanatı pek çok bakımdan etkileyecek olduğunu belki de bilmiyordu.

PARÇA VE BÜTÜN

Leonardo'nun gözünde sanatı sadece yaratıcı düşüncenin, felsefeyi soyut düşüncenin, bilimi deneyin ürünü varsayarak birbirinden koparmak ve ayrı tutmak yanlıştı.

Leonardo'ya göre makine icat etmek, resim için eskiz yapmak, anatomiyi incelemek, evreni kopyalamak benzer şeylerdi. Hepsinde her öğeyi parçalarına ayırıp özelde evrenseli aramak gerekiyordu. Anatomik araştırmaları bu arzunun bir ürünüdür. Sanatçının altın oranlı Vitruvius adamı, parça ile bütün ilişkisini aradığı sanatsal ve bilimsel yönler içeren bir eseridir.

Leonardo, doğaya ve nesnelere duyduğu ilgiyi, onları incelemek, onlara hâkim olmak ve yeniden üretmek için olan sonsuz arzusuyla birleştirmişti. Her şeyden önce anatomik çalışmaları uzun süre tıp bilimine kaynaklık etmiştir.

Leonardo'nun gözünde sanatı sadece yaratıcı düşüncenin, felsefeyi soyut düşüncenin, bilimi deneyin ürünü varsayarak birbirinden koparmak ve ayrı tutmak yanlıştı. Leonardo farklı boyutlarda da olsa hepsinde yaratıcı imgelemin, bilginin, soyut düşüncenin ve deneyin payı olduğunu düşünmekteydi.

SON OLARAK

Bilim adına bir tarafta olmayı kabullenmeyen bir sanatçıdır Leonardo. Kendi koruyucusunu kovan ve Vitruvius çevirmeni yakın arkadaşı Iacomo Andrea'yı öldüren Fransızlardan sipariş bekler, daha sonra onlarla çalışır. Venediklileri, Osmanlı saldırılarından korumak için savunma sistemleri üzerinde çalışırken bir yandan, Osmanlı sultanı için iki yakayı bağlayacak bir köprü planı sunar. Bu, onun aslında himayesinde olduğu kişilerden çok evrensel bir amaca hizmet ettiğinin göstergesidir.

Arazilerin haritalarının çıkarılması, alternatif hareketin sürekli harekete dönüşmesi, top güllesinin yolunun eğriliği, fosiller üzerinden yer kabuğunun değişiminin gözlenmesi gibi evrene, onun değişimine ve yasalarına dair ayrıntıları deneyler aracılığıyla sorgulamak ancak bilimi, sanatı, evreni ve insanı kendi ilişkileri içinde bir bütün olarak kavrayan özel bir sanatçının merakının sonucu olabilir.

Zamanında Leonardo'nun araştırmacı kişiliğinin ve hayal gücünün benzerine yaklaşabilenler günümüzün yenilikçi sanatçıları olarak yerlerini almaktadırlar. Tüm sanatçılar için tek yönlü olmayı reddeden hâliyle Leonardo, ışığından yararlanılması gereken bir sanatçıdır.

**Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanan (Aralık 2009, Cilt:11 Sayı:2) "Leonardo da Vinci'de Sanat, Bilim ve Etkileşimi" başlıklı makalenin kısaltılmış ve yeniden düzenlenmiş hâlidir.*

Berna Yangın

Bahri Butimar

KALABALIK BAĞIRIŞLAR

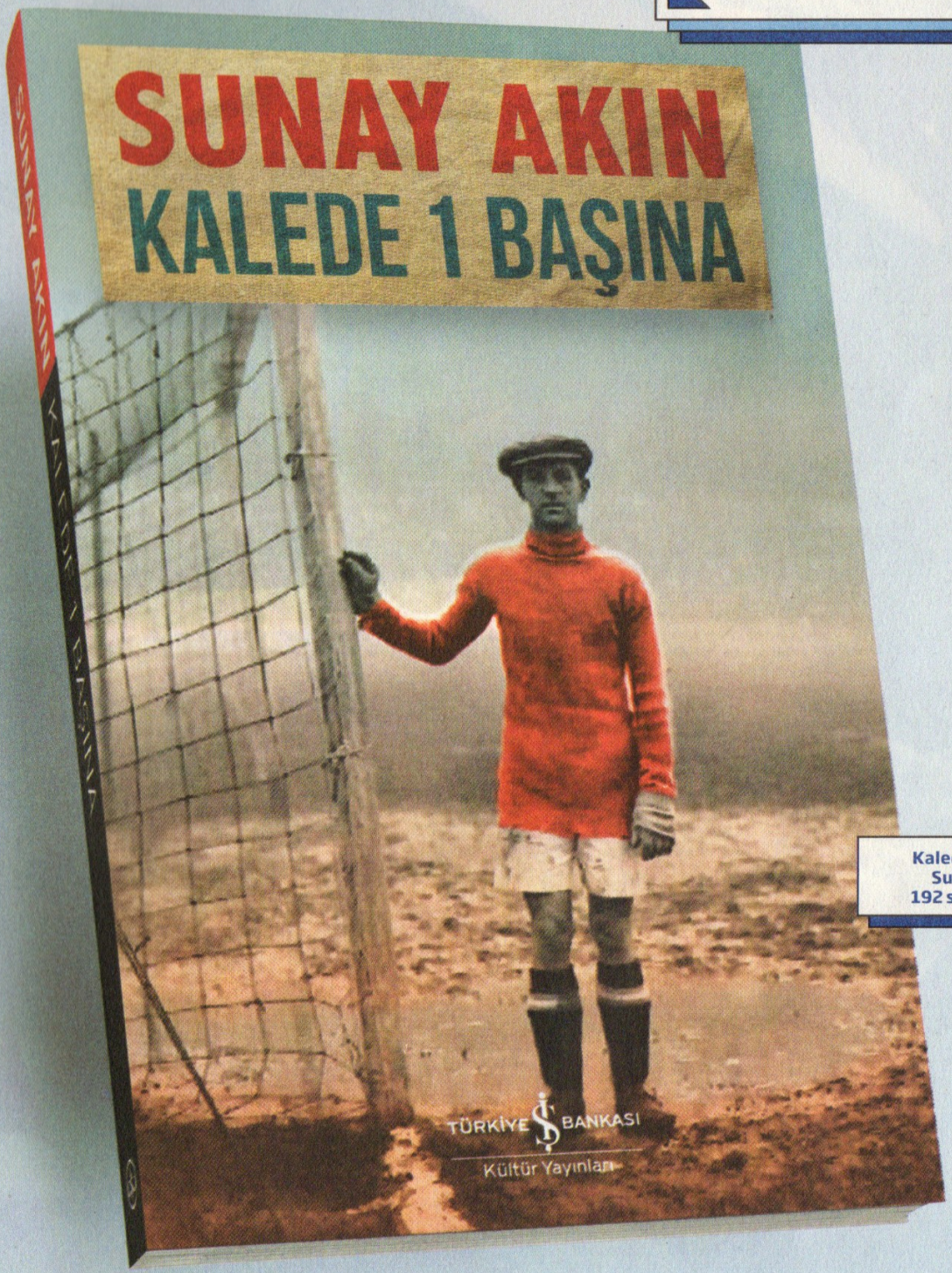
Sessizken, böyle bomboş eşyasız bir ev gibi,
Sessizken, böyle eve sığmayıp atılmış eşyalar gibi,
Sessizken sessiz değilsin aslında;
Evler sağırı,
Eşyalar dilsizi oynuyordur sadece...
Sessizken, yaraların vardır
Sessizliğini doyuracak kadar öfkelerin,
Nedenlerin ardı sıra,
Çember çizdiğin soruların.
Sessizken sessiz değilsin aslında;
Yaraların sağırı,
Öfkelerin dilsizi oynuyordur sadece...
Sessizken, umursuyorsun
Güçlüsün çünkü;
Kendinden saklı kıskıvrak bir eksikliğe ait,
Suçsuzluk cezasına maruz
Sade ve yalnızsın...
Duvarlar arasında değil,
Uğraksız bir koyda değil
En çok kalabalıklarda yalnızsın...
Sessizce yalnız...
Sessizken,
Gövdesiz gölgelere bürünen kalabalığın dâhil,
haberi yok kimsenin senden
Ellerin kalabalık,
Dizlerin kalabalık
Kulağın kalabalık,
En çok sessizken yalnız,
yalnızken kalabalıksın...
Derin uykular içindeymişçesine yalnızsın,
Kalıcı bir ruh terk edişi olmasa da uyku,
"Gibi" ama
Çağrılan bir rüyaya ölü!
Sessizken, sessiz değilsin aslında,
Sokağın bağırıyor
Yolun bağırıyor,
Sen bağırıyorsun!
"Kalabalıklar sağırı,
yalnızlık dilsizi oynuyor yalnızca"

YEPYENİ KİTAPLARIMIZLA TÜYAP KİTAP FUARI'NDAYIZ!

epsilon®

SUNAY AKIN'IN YENİ KİTABI TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI'NDA

Kalede 1 Başına
Sunay Akın
192 sayfa, 15 TL

İzmir-Konak kitabevimiz açıldı.
Konak Mah.
Anafartalar Cad.
No: 2 Konak/İzmir
Tel: (0232) 484 77 21

Kitabevlerimiz: İstanbul - Kadıköy, Tel: (0216) 348 97 84 Eminönü - Müze, Tel: (0212) 511 13 37 Beşiktaş, Tel: (0212) 258 77 43 Bakırköy, Tel: (0212) 571 20 32 Nişantaşı, Tel: (0212) 234 80 71 Taksim, Tel: (0212) 238 08 37 • **Ankara** - Yenişehir, Tel: (0312) 430 33 66 Tunalı Hilmi, Tel: (0312) 324 10 73 Bahçelievler, Tel: (0312) 222 63 38 • **İzmir** - Karşıyaka, Tel: (0232) 364 71 42 • **Diyarbakır** - Ofis, Tel: (0412) 228 42 16 • **Eskişehir** - Tepebaşı,Tel: (0222) 220 49 13 • **Konya** - Selçuklu, Tel: (0332) 351 16 07 • **Kayseri** - Melikgazi, Tel: (0352) 222 56 92 • **Manisa**, Tel: (0236) 231 69 24 • **Samsun** - Çiftlik, Tel: (0362) 233 38 30 • **Trabzon** - Merkez, Tel: (0462) 326 98 39

Kurucusu olduğumuz İş Bankası Kültür Yayınları yeni kitaplarla büyümeye devam ediyor.

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Türkiye'nin Bankası

2019

KAFKAOKUR

"Bir acının hatırası, bir mutluluğun hatırasından daha az can yakar."
Nihan Özkoçak

OCAK

P	S	Ç	P	C	C	P
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

ŞUBAT

P	S	Ç	P	C	C	P
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28			

MART

P	S	Ç	P	C	C	P
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

NİSAN

P	S	Ç	P	C	C	P
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

MAYIS

P	S	Ç	P	C	C	P
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

HAZİRAN

P	S	Ç	P	C	C	P
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

TEMMUZ

P	S	Ç	P	C	C	P
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

AĞUSTOS

P	S	Ç	P	C	C	P
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

EYLÜL

P	S	Ç	P	C	C	P
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30						

EKİM

P	S	Ç	P	C	C	P
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

KASIM

P	S	Ç	P	C	C	P
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	

ARALIK

P	S	Ç	P	C	C	P
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31					

KAFKAOKUR • Aralık 2018 • Çizim: Aysu Bekar

Zülal Öztürk